

Diakonissa-
laitos

Exit-toiminnan asiakastyön menetelmät

Exit Suomi – järjestöpohjaisen Exit-tyon kehittämishanke

20.10.2025

DIAKONISSALAITOKSEN OPAS 2025

**Diakonissa-
laitos**

Diakonissalaitoksen opas 2025

Ulkoasun suunnittelija: **Inari Savola** / Noon Kollektiivi

Taitto: **Mia Kolari**

Toimittanut: **Karoliina Kunttu, Hanna Myllynen, Matti Cantell,
Onni Sarvela, Fanni Uusi-Hallila ja Sanna Sutela**

ISBN-numero: 978-952-9854-83-7

**Euroopan unionin
osarahoittama**

Sisällys

Esipuhe 4

Lukijalle 5

1 Väkivaltainen ekstremismi ja Exit-työ 6

1.1. Käsitteet: väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstremismi 7

1.2. Exit-toiminnot kansainvälisellä tasolla 8

1.3. Diakonissalaitoksen Exit-työ Suomessa 12

2 Exit-toiminnan asiakastyön menetelmät 21

2.2. Tarvekartoitusvaiheen menetelmät 27

2.3. Muutosta tukevan työvaiheen menetelmät 33

2.4. Läheistyön menetelmät 44

2.5. Asiakkaan prosessin arvioinnin menetelmät 46

Yhteenveto 50

Lopuksi 51

Lähteet 52

Esipuhe

Diakonissalaitoksen työn tavoitteena on rakentaa vieraanvaraisia yhteisöjä, joissa osallisuus, toimijuus ja luottamus vahvistuvat. Kuljemme rinnalla haastavissa elämäntilanteissa, kuten silloin kun ihminen haluaa irtautua radikaalista väkivaltaisesta aatemaailmasta. Meidän tehtävämme ei ole tuomita, vaan rakentaa luottamusta ja löytää ratkaisuja, jotta muutos olisi mahdollinen. Olemme ihmisen puolella myös silloin, kun elämään on mahtunut rikollisuutta.

Olemme tehneet Exit-työtä vuodesta 2020. Käsissäsi oleva Exit-työn opas kokoaa yhteen työmenetelmiä ja työkaluja ammattilaisille ja toimijoille, jotka työssään kohtaavat väkivaltaiseen ekstremismiin liittyviä teemoja. Edellinen Diakonissalaitoksen opas vuodelta 2021 ”Exit-työ Suomessa” oli ensimmäinen suomalainen kokoomaopas järjestöpohjaisesta Exit-toiminnasta.

Tämänhetkinen yhteiskunnallinen ilmapiiiri on polarisoitunut. Puhumme helposti meistä ja muista. Kuilu hyvin menestyvien ja reunalle työnnettyjen välillä kasvaa. Syrjä-

tyminen, kokemus epäoikeudenmukaisesta kohtelusta, henkilökohtaiset kriisit, väkivallan ihannointi tai pettymys demokratiaan voivat toimia ääriilikkeitä kohti työntävinä tekijöinä.

Tiedämme, että syrjinnän, rasismin ja ulkopuolisuuden kokemukset altistavat ääriilikkeiden vaikutteille. Nämä elämäntilanteet voivat olla dramaattisia ja traumatisoivia. Ääriilike voi olla nuorelle ensimmäinen yhteisö, jossa hän kokee saavansa arvostusta ja asemaa. Irtautuminen tällaisesta yhteisöstä ja paluu osaksi muuta yhteiskuntaa on kuitenkin mahdollinen. Se vaatii sitoutumista ja uskoa muutokseen.

Exit-työn tavoitteena on tukea ihmistä saavuttamaan väkivallaton ja mielekäs elämä, johon kuuluu hyvinvointia edistäviä ihmissuhteita. Lisäksi tavoitteena on kehittää yhteisöjen ja yhteiskunnan valmiuksia ennaltaehkäistä polarisoitumista ja väkivaltaista ekstremismia sekä täten vahvistaa yhteiskuntarauhaa. Työtä täytyy tehdä siis kolmella tasolla: yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan.

Onnistuessaan väkivaltaisen radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy ja torjunta auttavat yksilöitä kohti mielekästä elämää ja vahvistavat myös osallista luottamusta ja oikeudenmukaisuuden kokemusta yhteiskunnassa.

Toivomme, että oppaassa esitetyt toimintamallit ja työmenetelmät löytävät tiensä aktiiviseen käyttöön ja toimivat niin osana pysyviä hyviä käytänteitä kuin myös virikkeenä kehittää työtä edelleen. Tavoitteenamme on, että tämä opas auttaa ammattilaisia ymmärtämään paremmin väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumisen prosessia sekä Exit-työn sisältöä ja tarvittaessa tarjoaa konkreettisia keinoja tukea asiakkaita heidän muutosmatkallaan.

Maija Hyle, Diakonissalaitoksen yleishyödyllisen toiminnan johtaja

Lukijalle

Diakonissalaitos on tarjonnut tukea väkivaltaisesta ekstremistisestä aatemaailmasta, toiminnasta ja ympäristöistä irtautumiseen vuodesta 2020 alkaen. Exit-toimintaan sisältyy irtautujien tukemisen ohella myös muu väkivaltaista ekstremismistä torjuva työ, varhainen puuttuminen ja ennaltaehkäisevä työ. Asiakastyöhön voidaan ottaa irtautujien lisäksi henkilöitä, joiden kohdalla huoli väkivaltaisesta radikalisoitumisesta on tavalla tai toisella herännyt, tai läheisiä, jotka tarvitsevat eri tavoin tukea tilanteessa. Tukea on siis mahdollista tarjota sekä kevyempiin lyhytkestoisiin että pitkäkestoisiin asiakkuuksiin.

Tässä oppaassa kuvataan Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan asiakastyön menetelmiä, joilla tuetaan väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuvia henkilöitä heidän muutosprosessiinsa liittyvissä tarpeissaan. Monet menetelmistä soveltuvat myös kevyempään ja lyhytkestoisempaan asiakkuuteen, kuten muutama tapaamiskerran kohtaamis- ja neuvontatyöhön. Täten menetelmiä hyödynnetään myös ennaltaehkäisevässä työssä asiakkaiden

kanssa, jotka eivät ole olleet mukana väkivaltaisessa toiminnassa, mutta muuten hyötyvät Exit-toiminnan osaamisesta. Lisäksi opas sisältää hankkeessa asiantuntijahaastattelujen muodossa vuosina 2023–2024 kerättyä tietoa Exitin kaltaisesta toiminnasta kansainvälisellä tasolla (luku 1.2.). Oppaan tarkoituksena on jatkaa jo aiemmillä hankekausilla käynnistynyttä menetelmien kehittämistyötä (Diakonissalaitos, 2021). Tavoitteena on helpottaa sekä yhtenäistää Exit-työhön perehtymistä, työmenetelmien käyttöä sekä niiden levittämistä.

Torjuvaan työhön sisältyvä irtautumisprosessin ymmärtäminen tarjoaa arvokasta tietoa siihen vahvasti linkittyvään ennaltaehkäisevään työhön. Toiveenamme on, että oppaaseen kerätty tieto on hyödynnettävissä myös laajemmin väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismistä ehkäisevässä työssä. Opas on siten suunnattu kaikille Exit-toiminnasta kiinnostuneille ammattilaisille ja toimijoille, jotka työskentelevät väkivaltaisen ekstremismin kentällä tai muuten saattavat työssään kohdata ilmiöön liittyviä teemoja

sekä Exit-toiminnasta potentiaalisesti hyötyviä asiakkaita.

Oppaaseen valittuja asiakastyön menetelmiä on arvioitu niiden soveltuvuuden, eli esimerkiksi tarpeen- ja tarkoituksenmukaisuuden, sekä saavutettavuuden kautta. Tähän sisältyy koulutuksellisten vaatimusten (perehtyminen, osaaminen ja sen päivittäminen) sekä muiden edellytysten, kuten tila- ja aikarajoitusten huomioinen suhteessa resursseihin. Huomiota on kiinnitetty erityisesti menetelmien oikea-aikaisuuden ja tosinnettavuuden varmistamiseen. Tuloksellisuuden osalta on pyritty arvioimaan, miten menetelmien on havaittu edistävän asiakastyön yksilöllisiä tavoitteita. Menetelmillä viitataan tässä oppaassa laajempia viitekehyksiä kapeampiin sekä työn tueksi sopiviin käytännönläheisiin työkaluihin ja -tapoihin.

Diakonissalaitoksen Exit-hanke on julkaissut samana syksynä 2025 mielen hyvinvointia käsittelevän oppaan [Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä \(pdf\)](#).

1

Väkivaltainen ekstremismi ja Exit-työ

Seuraavassa kappaleessa käsittelemme väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstreemisiin liittyviä käsitteitä (kappale 1.1). Tämän jälkeen kuvaamme Exit-toiminnan kaltaista työtä ensin yleisellä ja kansainvälisellä tasolla (kappale 1.2) sekä lopuksi esittelemme Diakonissalaitoksen omaa Exit-toimintaa (kappale 1.3).

1.1. Käsitteet: väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstreemismi

Diakonissalaitoksen Exit-toiminta seuraa alalla jaettuina käsitteitä, jotka kuvataan Kansallisen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstreemismien ennaltaehkäisy- ja torjunnan toimenpideohjelmassa 2024–2027 (Sisäministeriö, 2024.)

Väkivaltainen radikalisoituminen:

Väkivaltaisella radikalisoitumisella kuvataan **prosessia**, jonka edetessä **väkivalta alkaa näyttäytyä henkilölle hyväksyttävänä keinona aatemaailman mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi**. Väkivaltainen radikalisoituminen voi johtaa väkivaltaisiin ekstreemistisiin

tai terroristisiin tekoihin. Siihen vaikuttaa aina useita yhteiskunnallisen, yhteisö sekä yksilötason tekijöitä, eikä väkivaltaisesti radikalisoituneilla henkilöillä ole yhtä profiilia.

Väkivaltainen ekstreemismi:

Väkivaltaisella ekstreemismillä tarkoitetaan **aatemaailmaan perustuvaa väkivallan käyttöä, sillä uhkaamista, siihen kannustamista tai sen tukemista**. Se voi liittyä mihin tahansa väkivaltaa oikeuttavaan aatemaailmaan. Toiminnalla voidaan aiheuttaa myös aineellisia vahinkoja. Siihen liittyy usein pyrkimys pelon ja turvattomuuden tunteen aiheuttamiseen. Väkivaltaiselle ekstreemismille ei ole virallista yhteistä kansainvälistä käsitettä. Se ei ole tällä hetkellä Suomessa rikoslainlainen käsite. Käytännössä sen piirteet kuitenkin voivat täytyä Suomen rikoslain (Rikoslaki 39/1889) mukaan esimerkiksi väkivaltarikoksina (pahoinpitelyt, murhat, henkirikokset), kiihottamisena tiettyä etnistä ryhmää vastaan, laittomina uhkauksina, julkisena yllytyksenä rikokseen ja sen äärimmäisenä muotona, terrorismina (esimerkiksi osallistuminen terroristisiin tekoihin), rikoksina ihmisyyttä vastaan sekä sotarikoksina. Viharikokset ovat ekstreemistisiä rikoksia silloin, kun teon motiivina on tekijän ekstreemistinen aatemaailma.

Väkivalta:

Väkivallan käsitettä lähestytään Diakonissalaitoksen Exit-työssä WHO:n (2024) käsitteen mukaisesti: *”fyysisen voiman tai vallan taroituksellinen käyttö, uhattuna tai tosiasiallisesti itseä, toista henkilöä, ryhmää tai yhteisöä vastaan, joka joko johtaa tai on johtanut tai johtaa todennäköisesti vammaan, kuolemaan, psyykkiseen haittaan, kehityshäiriöön tai deprivatioon eli perustarpeiden täyttymisen riistämiseen”*. Kuten Bildjuschkin ja muut (2020) toteavat vallan sisällyttäminen väkivallan käsitteeseen laajentaa sen koskemaan myös valtasuhteista aiheutuvia ulottuvuuksia, kuten rakenteellista väkivaltaa sekä tähän linkittyvää tekojen tekemättömyyttä eli laiminlyöntiä.

Olennaista on lisäksi liittää väkivallan käsitteeseen mukaan väkivaltaistuneet asenteet. Benjamin ja Vallinkoski (2021, s. 9) viittaavat tällä esimerkiksi vihaa ja ryhmien välisiä hierarkioita sisältäviin perusoikeuksien vastaisiin uskomuksiin, arvoihin ja aikomuksiin, jotka hyväksyvät henkisen tai fyysisen väkivallan käytön jonkin päämäärän edistämiseksi ja/tai vihan kohdetta vastaan. Nämä asenteet voivat ilmetä nonverbaalisen viestinnän ja käytöksen sekä kielenkäytön muodossa esimerkiksi perusoikeuksien vastaisena mielihäviön kärjistymisenä tai kiinnostuksena muita loukkaavaan tai uhkaavaan ideologiaan.

HUOM! Käsitteiden välinen erottelu on yhä epätarkkaa sekä käytännön että tutkimuksen kentällä, missä näitä käytetään ajoittain toistensa synonyymeina. Haasteena on muun muassa käsitteiden virallisten yhteisten määritelmien puute sekä niiden mahdollinen poliittinen lataus (Duffy, 2023). Keskeistä erottelussa on siten väkivallan läsnäolo ja tämän käsitteen kirkastaminen. Olennaista on erottaa (väkivallattomat), mutta radikaaleiksi tulkitut liikkeet ja väkivaltainen ekstremismi. Läpi historian progressiiviset sosiopoliittiset ihmisoikeus- ja tasa-arvolikkeet, kuten naistenäänioikeusliike, on aikanaan luokiteltu radikaaleiksi (Bötticher, 2017; Duffy, 2023). Historiaan peilaten radikalisoitumisen voidaan nähdä sijoittuvan siten käsitteenä demokraattisten marginaalien sisään, kun taas väkivaltaisen ekstremismi sijoittuu sen vastakohtaksi demokratiaa ja pluralismia vastustavana sekä massaväkivaltaa ihannoivana ilmiönä (Bötticher, 2017). Käsitteiden, kuten radikalisaation ja ekstremismin, sekoittamisen riskinä on, että esimerkiksi legitiimi vastustus korruptoituneita ja väkivaltaisia hallintoja kohtaan luokitellaankin laittomaksi ekstremismiksi (Duffy, 2023). Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa tiedostetaan tämän erottelun sekä konseptien tarkkuuden tärkeys. Kuten Vallinkoski ja Ben-

jamin (2021, s. 9) korostavat, olennaista on "erottaa ilmenevätkö yksilön arvot ja pyrkimys yhteiskunnalliseen muutokseen väkivaltaisina ja toisten perusoikeuksia loukkaavina vai demokratian mukaisina, rauhanomaisina aikomuksina". Diakonissalaitoksen työn tarkoitus ei ole täten vähentää ihmisarvoa ja hyvinvointia edistävää väkivallatonta, joskus joltain tahoilta myös radikaaliksi tulkittua aktivismia tai kansalaisaktiivisuutta, vaan ennaltaehkäistä sekä torjua väkivaltaista, moniarvoisuutta vastustavaa ja yhteiskunnallista hyvinvointia heikentävää toimintaa.

1.2. Exit-toiminnot kansainvälisellä tasolla

Väkivaltaista ekstremismia ehkäisevässä ja/tai torjuvassa Exit- eli irtautumistyössä autetaan yksilöitä irtautumaan väkivaltaisesta ekstremismistä ja estetään paluu näihin ryhmiin ja väkivaltaiseen toimintaan (Koehler, 2017; Challengren et al., 2016; Costa et al., 2021). Sille on maailmanlaajuisesti erilaisia synonyymeja kontekstista riippuen, kuten kuntoutus, deradikalisaatio, reintegraatio (uudelleen sopeutuminen yhteiskuntaan), nuorisotyö, aseistariisunta-demobilisaatio ja reintegraatio (DDR)

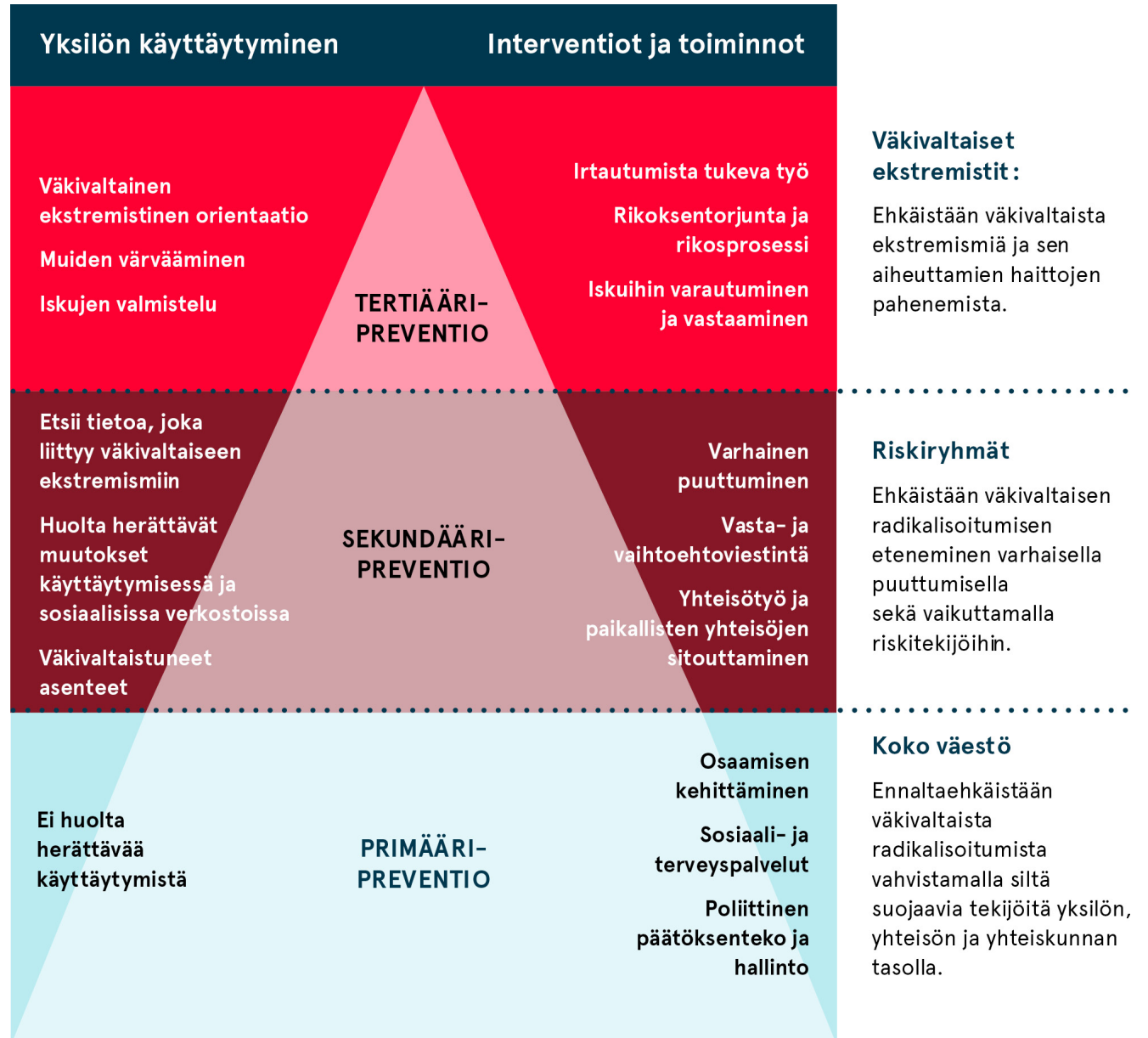
-ohjelma sekä muun muassa sovittelutyö (Costa et al., 2021; Glazzard, 2022). Exit-työ muistuttaa yleisesti luonteeltaan toimintaa, jossa tuetaan asiakasta vähentämään haitallista käyttäytymistä, kuten työtä addiktioiden parissa, irtautumistyötä jengeistä, tai vanki- ja ehdonalaishuollotyötä (Challengren et al., 2016) 5. Interventiot voidaan erotella sen tavoitteiden, kohteen, kontekstin, palvelutarjoajan, prosessin vaiheen tai hyödynnettävien menetelmien kautta (Koehler, 2017 & 2015; Costa et al., 2021; Glazzard, 2022; OSCE, 2019). Yhtenäisiä työn tavoitteita toimijasta ja maantieteellisestä sijainnista sekä kontekstista riippumatta ovat väkivallan ehkäisy (täten yhteiskunnallinen turvallisuus), irtautuminen ekstremistisistä ympäristöistä, yhteiskunnallinen integraatio, prososiaalinen hyvinvointia edistävä elämä, terveiden ihmissuhteiden vahvistaminen ja uusien verkostojen luominen (Hansen et al., 2020; Costa et al., 2021).

Asiakkaita voidaan tavoitella aktiivisesti tai passiivisesti ja työ voi olla kontekstista riippuen joko vapaaehtoista tai pakollista (Koehler, 2017; Costa et al., 2021; Hansen et al., 2020). Näytön mukaan toiminnan perustana tulisi kuitenkin olla asiakkaan motivaatio, koska pakollisen osallistumisen on havaittu tuottavan haitallisia vastakkaisia seurauksia (Costa et al., 2021).

Työ voidaan jaotella kolmeen osaan: torjuvaan työhön, varhaiseen puuttumiseen

ja ennaltaehkäisevään työhön. Jako mukaillee (Kuva 1) Connorin ja Flynnin (2016) kuviota, jossa on eritelty interventioiden ja toimintojen tasoja. Primaaripreventio viittaa ennaltaehkäisyyn laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla, jolla ehkäistään ilmiön juurisyitä. Sekundaaripreventio varhaisena puuttumisena kohdistuu riskiryhmiin. Tertiääritaso suuntautuu jo toiminnassa mukana oleviin henkilöihin tarjoamalla muun muassa tukea tästä irtautumiseen.

Kuva 1. Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn ja toimenpiteiden pyramidi. Mukailtu: Countering violent extremism, Connor & Flynn 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisaation parissa tehtävän työn voidaan käsittää koostuvan suuresta joukosta toimijoita – oikeastaan meistä kaikista. Siihen kuuluu osallisuutta ja perusoikeuksia edistävät yleiset ihmisten ja yhteiskunnan toimintaa edistävät toimet. Näitä ennaltaehkäiseviä toimia täydentävät kohdennetumman työn muodot, joissa huomio kohdistuu pienempään kohderyhmään. Exit-työ sijoittuu kohdistetun ennaltaehkäisyn radikalisoitumisen vaarassa olevan henkilön parissa ja jo syvemmillä ekstremistiseen väkivaltaa oikeuttavan, edistävän tai sitä käyttävän henkilön kanssa työskentelyyn.

Exit- eli irtautumistyö tapahtuu usein asiakastyön osalta **sekundaari- ja tertiääriprevention tasoilla** (Koehler, 2017; Challgren et al., 2016; Costa et al., 2021; Hansen et al., 2020). Osa toimijoista jaottelee toiminnan erilaisten asiakasryhmien kautta. Ylimpänä ja kapeimpana ryhmänä ovat ne, jotka hyödyntävät väkivaltaa sekä voivat suunnitella, tukea tai toteuttaa terroristisia tekoja. Keskellä sijaitsevat ne, jotka ovat joutuneet ekstremismin vaikutuksen alaiseksi ja integroivat toimintaansa väkivaltaa. Alimmalla tasolla ovat haavoittuvat yksilöt, jotka tukevat väkivaltaista käyttäytymistä ja ovat riskissä radikalisoitua väkivaltaisesti (Sinai, Fuller & Seal, 2019; Helmus, Byrne & Mallory, 2021).

Toimijat vaihtelevat valtion sektorista sekä tiedustelu- ja turvallisuustoimijoista järjestö- ja avustus-, kansalaisyhteiskunnan ja sosiaali-sektorin toimijoihin (Glazzard, 2022; Christensen & Lid, 2023). Sektori ja konteksti vaikuttavat merkittävästi palvelun sisältöön (Koehler, 2017; Costa et al., 2021; Glazzard, 2022). Ne myös selkeyttävät työn tavoitteita esimerkiksi irtautumisen, reintegraation ja kuntoutuksen välillä ja asettavat työlle joko pehmeämmän tai tiukemman turvallisuuskannan (Costa et al., 2021; Glazzard, 2022; Hansen et al., 2020). Monet toimijat työskentelevät vapautuneiden rikosentekijöiden sekä tuomiota odottavien henkilöiden kanssa sekä osa toimijoista myös vankilassa olevien kanssa (Costa et al., 2021; Heath-Kelly & Shanaah, 2022).

Exit-työtä tekevät tiimit koostuvat kansainvälisesti tarkasteltuna monipuolisesti eri ammattilaisista ja asiantuntijataustoista. Moniammatillisuus kuvaa myös yksittäisiä tiimejä ja lähestymistä Exit-työhön. Mukana voi olla sosiaalityöntekijöitä tai muita sosiaalialan ammattilaisia, psykologeja tai psykoterapeutteja, kriminologeja ja lakimiehiä sekä yleisesti yhteiskuntatieteellisen koulutustaustan omaavia ammattilaisia. Suurimmalla osalla organisaatioista tiimit ovat kooltaan pieniä, muutamana henkilön tiimeistä reilun kymmenen hengen tiimeihin. Toisinaan Exit-työssä saatetaan hyödyntää vapaaehtoisina tai osana tiimiä kokemusasiantuntijoita eli väkivaltaisesti ekstremistisestä toiminnasta ja toimintaympäristöstä aiemmin irtautuneita henkilöitä. Tällöin erityistä huomiota kiinnitetään henkilön irtautumisprosessiin, kuten siihen, onko irtautuminen toiminnasta ja väkivallasta todella tapahtunut, kuinka kauan aikaa sitten, ja mitä sen jälkeen on tapahtunut. Lisäksi kiinnitetään huomioita henkilön saamaan koulutukseen ja kykyyn reflektoida omaa menneisyyttään, kuten toimintansa seurauksia ja vastuunkantoa.

Tutkimus on erottanut irtautumisen kaksiksi eri prosessia. Deradikalisoituminen viittaa kognitiiviseen ja psykososiaaliseen ideologiseen ja asenteelliseen muutokseen, kun taas irtautuminen (disengagement) keskittyy väkivaltaisen käytöksen muuttamiseen ja siitä irtautumiseen (Koehler, 2017; Costa et al., 2021; Glazzard, 2022; Bhui et al., 2012; Jugl

et al., 2020). Osa kentän toimijoista toteuttaa toiminnassaan näitä molempia osa-alueita. Osa puolestaan välttää deradikalisoinnin alle sijoitettuja toimintoja, kuten ideologista ajatusmaailman muuttamista, koska esimerkiksi katsoo liberaalien yhteiskuntien periaatteiden kannalta ristiriitaiseksi sen kansalaisten ideologisen säätelyn (Hansen et al., 2020). Osa toimijoista sen sijaan näkee, että irtautumisprosessi ei ole onnistunut ilman ideologista muutosta. Näkemyseroista huolimatta sekä deradikalisointi että irtautumistyö tai näiden yhdistelmä ovat osoittautuneet tutkimuksen mukaan potentiaalisiksi irtautumista edistäviksi Exit-toiminnan tavoiksi (Hansen et al., 2020).

Tutkittu näyttö Exit-työstä on vielä vähäistä. Sillä ei ole tällä hetkellä selkeitä yhteneväisiä rakenteita tai toimintamalleja esimerkiksi EU-tasolla, vaikka yleiset työn sisällöt ja suuntaviivat ovatkin samankaltaisia. Diakonissalaitoksen Exit-hankkeen aikana vuosina 2023–2024 toteutettiin kansainvälisen kentän toimijoille haastatteluja, joiden avulla selvitettiin muun muassa eri toimijoiden hyödyntämiä Exit-työn menetelmiä. Haastatteluista, kuten tutkimuskirjallisuudestakin, ilmeni, että menetelmät ovat vaihtelevia eri toimijoiden mukaan eri maiden välillä.

Useimmat haastatteluista eri maiden toimijoista näkivät kuitenkin moniammatillisuuden sekä monisektorisen yhteistyön olennaisena Exit-työtapana (Kv-toimijoiden haas-

tattelut 2023–2024). Yhteistyötä tehdään monien viranomaisten ja palveluntarjoajien kanssa, kuten poliisin, vankiloiden, koulujen ja terveydenhuollon kanssa. Sen lisäksi erilaiset ammattilaisverkostot nähdään tärkeinä yhteistyömuotoina, joihin liittyy esimerkiksi ajankohtaisen tiedon ja asiantuntijuuden jakaminen. Yhteistyökumppanit sekä rahoittajat voivat vaikuttaa työn sisältöihin sekä positiivisesti (informaation kulku, monisektorinen asiantuntijuus) että negatiivisesti (väärinkäytöksen riskit ja asiakkaiden epäluulot) (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024; Hansen et al., 2020). Tämän takia toimijat joutuvat tarkasti puntaroimaan rahoituksen lähteensä sekä yhteistyökumppanit.

Exit-työn kaltaiset menetelmät kirjallisuuden perusteella voivat keskittyä yhteisöön ja/tai yksilöön. Ne voivat sisältää terapeutista kuntoutusta, psykologista ohjantaa tai neuvontaa, konfliktin hallintaa, kriittisen ajattelun kehittämistä, koulutusta, työllistämistä ja ammatillista kuntoutusta, mentorointia, yksilöohjantaa/neuvontaa, perhetyötä tai esimerkiksi biografista työtä (Koehler, 2017; Costa et al., 2021; Glazzard, 2022; Koehler, 2015). Kuntouttava Exit-työ voi sisältää psykologisia, uskonnollisia, ammatillisia tai esimerkiksi luovia taiteellisia menetelmiä taloudellisen tukemisen ja päivittäisen elämän tukemisen ohella (Glazzard, 2022; Sinai, Fuller & Seal, 2019; Christensen & Lid, 2023). Reintegraatio nähdään usein myös työn tuloksena ja viittaa

kokonaisvaltaisen prososiaalisen identiteetin omaksumiseen ja turvalliseen integraatioon väkivallattomana ja toimintakykyisenä yhteisön jäsenenä (Glazzard, 2022; Hansen et al., 2020; Christensen & Lid, 2023). Se vaatii sekä yksilön omaa motivaatiota että avointa, ei-stigmatisoivaa, yhteisöä (Glazzard, 2022; Sinai, Fuller & Seal, 2019).

Monen toimijan mielestä hyödyllisiä menetelmiä etenkin mielenterveyden tukemisessa ovat psykoedukaatio eli tiedon lisääminen mielenterveydestä, tunteiden reflektointi, käyttäytymisen muovaamiseen liittyvät menetelmät, kuten vaihtoehtoisten käyttäytymismallien harjoittelu, vihanhallintakurssit sekä toiminnalliset työkalut (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024). Osa haastatelluista toimijoista puolestaan hyödyntää mielenterveyden hoitoon kytkeytyviä menetelmiä, jotka vaativat erikoisaamista. Näitä ovat muun muassa EMDR ja muut terapeutitiset menetelmät. (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024.)

Kansainvälisesti tarkasteltuna tarvekaritoituksen kaltaista suunnitelmaa tehdään hyvin erilaisin tavoin, mutta tavalla tai toisella suunnitelmien teko yhdessä on lähtökohtaisesti osa työskentelyn aloitusta. Suunnitelmia voidaan joissain tapauksissa tehdä kirjallisen sijaan pelkästään suullisesti. Joillain toimijoilla asetetut tavoitteet liittyvät kiinteämmin toimijan mandaattiin ja toiminnan luonteeseen. Tällöin toiminnan tavoitteeksi on määritelty esimerkiksi väkivaltaisesta toiminnasta irtau-

tuminen tai asiakkaan työllistyminen. Osa toimijoista toisaalta välttää tarkkojen tavoitteiden (kuten työllistyminen) asettamista epäonnistumisen kokemusten välttämiseksi ja rakentaa toiminnan elämän arvojen ympärille. (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024.)

Yksilötyösuhteiden kesto vaihtelee kansainvälisesti. Osalla toimijoista korostuu joustavuus ja asiakkuudet voivat olla avoinna jopa lähemmäs 10 vuotta (sisältäen taukoihieta). Toiset toimijat taas toimivat intensiivisemmin ja strukturoidummin, jolloin asiakkuudelle asetuu aikaraja ja tavoite siirtyä palvelusta eteenpäin esimerkiksi joidenkin kuukausien sisällä. (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024.)

Exit-työn kaltaiset menetelmät voivat sisältää terapeutista kuntoutusta, psykologista neuvontaa, konfliktin hallintaa, kriittisen ajattelun kehittämistä, kouluttamista, mentorointia, yksilöneuvontaa, perhetyötä tai esimerkiksi biografisia menetelmiä.

Huolimatta erilaisista työn rajauksista järjestöpohjaiselle Exit-toimijalle voidaan katsoa kuuluvan tiettyjä edellytyksiä vastuullisuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta. Toiminta ja sen periaatteet on oltava asiaa kohtaavien tahojen tiedossa ymmärrettävällä tavalla. Toiminta lähtee asiakkaan tarpeista ja tarkastelee lähtökohdissaan myös yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Vaikka järjestöpohjaisilla toimijoilla ei rahoituksen takia ole itsellään aina mahdollisuutta jatkaa toimintaa monivuotisesti, tulee pysyvyys ja jatkuvuus ottaa huomioon toimintaan ohjattavien näkökulmasta.

Työn tyypistä riippumatta, irtautumistyön kaltaisessa toiminnassa on tärkeää tunnistaa yhteisö- ja yksilötason tekijöiden vaikutus sekä lähestyä asiakastyötä yksilöllisesti vastaamalla tarpeenmukaisella tavalla ryhmädynamiikkaan, ideologian merkitykseen sekä asiakkaan ominaisuuksiin (Hansen et al., 2020; Christensen & Lid, 2023).

Exit-työn onnistumisen seuranta, arviointi sekä todentaminen ei ole yksinkertaista. Työn onnistumiseksi voidaan nähdä henkilön irtautuminen ääriliikkeestä, väkivaltaisesta ekstremistisestä toiminnasta tai ideologiasta. Samoin tulokselliseksi työksi voidaan määrittellä reintegraatio yhteiskuntaan ja turvallisiin yhteisöihin. Kuitenkin onnistuneen prosessin määrittäminen vaihtelee toimija- ja asiakas-kohtaisesti. Useimmat eri maiden Exit-työtä

tekevät toimijat kokevat, että henkilö itse määrittelee, minkä kokee itselleen onnistumiseksi ja riittäväksi lopputulokseksi. Exit-työntekijän näkökulmasta keskitytään henkilön omiin tarpeisiin ja niiden täyttämiseen. Väkivaltaista radikalisoitumista sekä ekstremismiä torjuvassa ja ennaltaehkäisevässä työssä on yhä enemmän siirrytty yksilölliseen prosessiarviointiin ”onnistuneeksi” tai ”tehokkaaksi” katsotun intervention arvioimisen sijaan. Onnistuneen asiakaskokemuksen mahdollistamiseksi työssä korostuukin jatkuva yhteinen reflektio asiakkaan palvelutyytyväisyydestä sekä asiakaspalautteen kerääminen ja hyödyntäminen. On huomioitava, että Exit-työstä huolimatta täyttä takuuta irtautumisen onnistumiselle ja pysyvyydelle ei ole, vaan yksilön paluu ekstremistiseen toimintaan ja ympäristöön on aina mahdollinen. Täten joustava Exit-palveluihin palaamisen mahdollisuus nähdään tärkeänä. (Kv-toimijoiden haastattelut 2023–2024.)

1.3. Diakonissalaitoksen Exit-työ Suomessa

Suomen valtakunnallinen väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstremismiin liitetyvä toimintamalli perustuu Sisäministeriön (2024) koordinoimaan viranomaisten, kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden ja yhteisöjen yh-

teistyöhön. Päävastuutahona toimintamallissa ovat ministeriöt ja virastot. Kunnat ja hyvinvointialueet sekä järjestöt ovat toimenpiteissä tärkeitä toimijoita, mutta eivät vastu-asemassa esimerkiksi rahoituksellisista syistä. Alueellisella ja paikallisella tasolla tärkeitä toimijoita ovat siten erityisesti aluehallintovirastot, kunnat, hyvinvointialueet, paikallispoliisi, kolmas sektori ja kotoutumisen ohjauksen ja neuvontaan liittyen ELY-keskukset. Osana paikallisesti tehtävää työtä voidaan toteuttaa yksilötason työskentelyä. Esimerkiksi Rikosneuvonraamuslaitos, vastaanottokeskukset, kunnat, keskusrikospoliisi sekä kolmas sektori toteuttavat myös yksilötason työtä. (Sisäministeriö, 2024.) Yhteistyö tarjoaa keinoja teemaan liittyvien monimutkaisten ilmiöiden käsittelyyn. Tätä lähestymistapaa luonnehtii käsitys laajasta turvallisuuskäsityksestä ja siihen tarvittavasta mittavasta toteuttajajoukosta. Sen rakennusaineiksi ovat laaja poliittinen oikeutus, tuki toimintatavalle sekä viranomaisten, järjestöjen ja kansalaisten välinen vastavuoroinen luottamus. Yhteistyö on tärkeää myös siitä näkökulmasta, että onnistunut Exit-työ tukee ja täydentää olemassa olevia yhteiskunnan palveluita ja ihmisen sosiaalista tukiverkostoa eikä pyri korvaamaan tai heikentämään niitä.

Diakonissalaitoksen Exit-toiminta on valtakunnallinen palvelu, joka tarjoaa tukea väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyssä ja torjunnassa. Palveluihin kuuluu yhteiskuntaan

kiinnittävä asiakastyö, johon sisältyy henkilökohtainen neuvonta ja tuki väkivaltaisesta ja ekstremistisestä toiminnasta, ajattelusta ja/tai ympäristöstä irtautuville, läheisten ja ammattilaisten neuvonta ja tuki, koulutus sekä vaikuttamistyö. Connorin ja Flynnin (2016) kaaviota seuraten, Diakonissalaitoksen Exit-toimintaa toteutetaan siis kaikilla kolmella tasolla: koko väestöön suuntautuvana ennaltaehkäisevällä primääritasolla, varhaisen puuttumisen sekundääritasolla sekä torjuvan työn tertiääri-preventatiivisella tasolla (Kuva 1, s. 9).

Asiakastyö toteutuu tällä hetkellä yksilötyönä eikä sisällä esimerkiksi irtautujien vertaisryhmiä toisin kuin läheistyössä. Asiakkaat ovat pääosin täysi-ikäisiä, mutta myös alaikäisten kanssa voidaan työskennellä. Lähtökohtaisesti virallista sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä (katso kappale 2.4.), joka keskittyy erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten perheiden auttamiseen (kuten lasten kasvatuksen ja hoidon ohjanta sekä tiedon välittäminen lapsen kehityksestä) ei toteuteta Exitissä (THL, 2024). Asiakkaan lapset voivat olla kuitenkin läsnä ja täten osallisina prosessissa. Läheistyö on usein erillään irtautujan kanssa tehtävää asiakastyötä. Asiakkaan ja läheisen kanssa voidaan kuitenkin työskennellä yhteisesti tai erikseen. Tässä oppaassa keskitytään nimenomaan asiakastyöhön, joka toteutuu sekundaari ja tertiääripreventatiivisilla tasoilla (Kuva 1, s.9).

Asiakkuuteen voidaan ottaa sekä syvä- ja väkivaltaisessa ekstremistisessä toimintaympäristössä olevia tai olleita (torjuva työ: tertiääri preventio) sekä vasta väkivaltaisesti radikalisoitumisriskissä olevia (varhainen puuttuminen: sekundääri preventio) henkilöitä. Torjuvassa työssä keskitytään erityisesti väkivaltaisista ekstremistisistä toimintaympäristöistä sekä ajattelusta irtautumista tukevaan uuden elämäntavan rakentavaan muutostyöhön sekä tuetaan yksilöä kiinnittymään yhteiskuntaan rinnalla kulkevan työtöteen kautta. Näin ollen Diakonissalaitoksen Exit-työ sisältää myös toiminnan ja käytöksen muuttamisen (disengagement) ohella ideologiseen irtautumiseen kytkeytyvää ajatusten, asenteiden ja identiteetin parissa tapahtuvaa muutostyötä. Varhaisen puuttumisen tasolla työskentely voi olla eri tavoin tuen tarjoamista tilanteissa, joissa huoli väkivaltaisesta radikalisoitumisesta on herännyt. Varhaisessa vaiheessa asiakastyön avulla voidaan tunnistaa radikalisoitumisen merkkejä ja puuttua niihin sekä vahvistaa yksilön resilienssiä eli henkistä kapasiteettia hyödyntää erilaisia vahvuuksia ja voimavaroja väkivaltaisen radikalisoitumisen uhan torjumiseksi.

Asiakkuuteen soveltuu siis henkilö, joka on itse huolissaan omasta haastavasta elämäntilanteestaan ja/tai väkivaltaisista ajatuksistaan, henkilö, joka tarvitsee tukea ääriilikkeestä irtautumiseen tai henkilö, jonka väkivaltaises-

ta toiminnasta tai ajatuksista viranomaiset tai lähipiiri ovat huolestuneita. Läheistyön asiakkuuteen voidaan osallistaa radikalisoituneen henkilön läheiset, ystävät tai muuten teemaan liittyviä asioita tai toimijoita kohtavat henkilöt. Olennaista on kuitenkin huomioida, että vaikka asiakas ohjautuisi palvelun piiriin jonkun toisen tahon yhteydenoton pohjalta, Diakonissalaitoksen Exit-työ pohjautuu aina asiakkaiden vapaaehtoisuuteen ja asiakkaan omaan motivaatioon.

Diakonissalaitoksen Exit-prosessin tavoitteena on tukea asiakasta saavuttamaan väkivallaton ja mielekäs elämä, johon kuuluu hyvinvointia edistäviä ihmissuhteita. Pyrkimyksenä on muutostyön kautta tukea asiakasta kriittiseen itsereflektioon, itsetuntemuksen lisäämiseen, ymmärtämään muiden myös eritavalla ajattelevien ihmisarvo, luottamaan muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan sekä luomaan minäkuva, joka ei perustu ekstremismiin. Lisäksi tavoitteena on kehittää yhteisöjen ja yhteiskunnan valmiuksia ennaltaehkäistä polarisoitumista, väkivaltaista ekstremismia sekä täten vahvistaa yhteiskuntarauhaa.

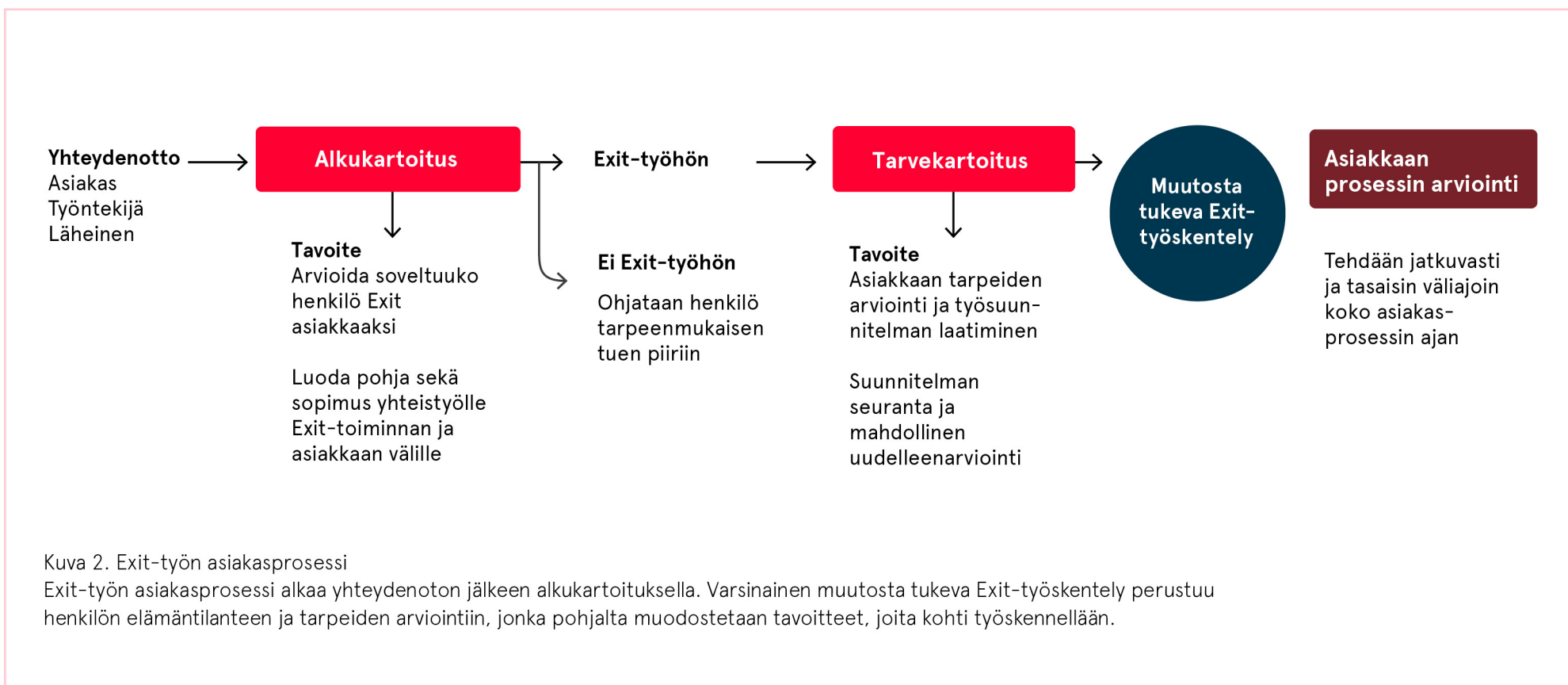
Exit-työssä asiakastyöskentelyn tarkoitus on edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia, mukaan lukien asiakkaan kyvykkyyttä, toimijuutta sekä osallisuutta muutosprosessin mahdollistamiseksi. Työskentelyn keskiössä onkin asiakkaan kokonaisvaltainen elämäntilanne eivätkä pelkät väkivaltaisen ekstremismin teemat. Työ

rakentuu aina asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden pohjalta, jotka he itse voivat määrittää. Työskentelyn kohde voi siten olla esimerkiksi laajempaa henkilön elämäntilanteen selkiyttämistä, mutta myös yksittäisten, asiakkaalle olennaisten teemojen käsittelyä.

Exitin asiakastyön prosessi (Kuva 2) etenee yhteydenoton jälkeen tai sen yhteydes-

sä alkukartoitukseen, jossa tarkoituksena on arvioida henkilön tilanteen soveltuvuutta ja halukuutta Exit-toimintaan sekä tarvittaessa ohjata tämä toisenlaisen tuen piiriin. Seuraava vaihe on tarvekartoitus, jonka avulla laaditaan asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin pohjautuva muutosta tukevan työn suunnitelma. Tämän jälkeen siirrytään varsinaiseen muutosta tu-

kevaan Exit-työskentelyyn. Prosessin aikana ja lopussa tehdään tasaisin väliajoin arviointeja, joiden avulla varmistetaan, että työn tavoitteet ja menetelmät ovat sopivia sekä kerätään informaatiota toiminnan kehittämiseksi ja Exit-toiminnan jälkeisen jatkosuunnitelman rakentamiseksi.

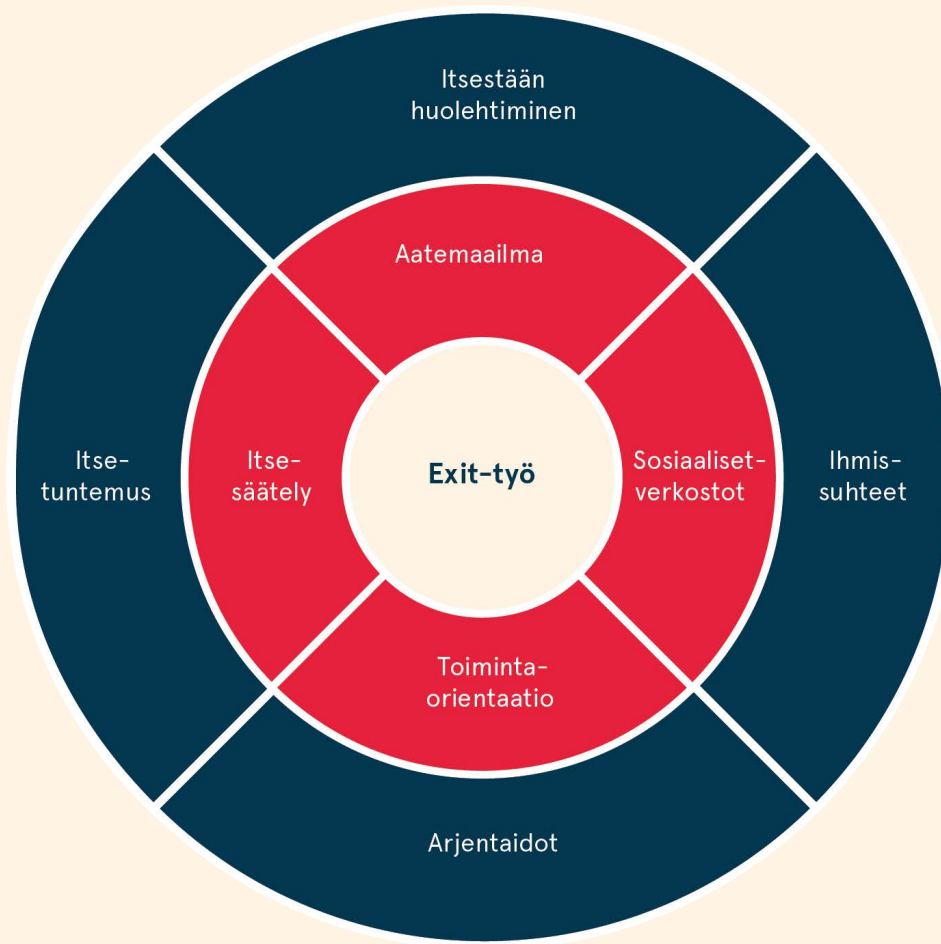

Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan ydintyön sekä tukevan työn osa-alueet

Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan hahmottamisen helpottamiseksi, asiakastyö on jaettu kahteen osa-alueeseen, ydintyöhön ja tukevaan työhön (Kuva 3). Tukevan työn

avulla tuetaan muutoksessa luomalla kokonaisvaltaista hyvinvointia tukeva pohja, joka rakentuu arjentaiteiden, itsetuntemuksen, itsestään huolehtimisen sekä ihmissuhteiden

päälle. Ydintyössä on kyse prosessista, jossa yksilöä tuetaan irtautumaan väkivaltaisesta aatemaailmasta, toiminnasta ja/tai väkivallan oikeuttamisesta. Ydintyöhön kuuluvat alakategoriat ovat aatemaailma, itsesäätely, sosiaaliset verkostot (sisältäen esimerkiksi sosiaaliset ympäristöt, joista haetaan tietoa sekä yhteistyöhön liittyvät eri ammattilaiset), sekä toimintaorientaatio. Työtä voidaan tehdä sekä samanaikaisesti tukevan ja ydintyön alueilla tai tarpeen mukaan vain tiettyyn osa-alueeseen keskittyen. Osa-alueiden käsittelyn ja tarkastelun avulla voidaan tunnistaa muutostyön keskeisiä tarpeita sekä havainnoida muutosprosessin etenemistä tarkoituksenmukaisesti.

- **Ydintyö** on erityistä ja erikoistunutta työtä, jolla tuetaan väkivaltaisesta ekstremistisestä toimintaympäristöstä irtautumista.
- **Tukeva työ** on työtä, jolla pyritään tukemaan asiakkaan prosessia luomalla vakaa ja kestävä pohja, jotta asiakas onnistuisi saavuttamaan itse asettamia tavoitteita.

Kuva 3. Diakonissalaitoksen Exit-työn osa-alueet

Tukevan työn (Kuva 3) arjentaidot alakategoriaan kuuluvat esimerkiksi talousasioiden hoitaminen, ruuanlaitto ja siivoaminen. Asiakasta voidaan tarvittaessa tukea näiden taitojen vahvistamisessa ja harjoittelussa.

Itsetuntemuksen vahvistaminen on erittäin keskeinen osa muutosprosessia sekä väkivallan vähentämistä. Siinä asiakasta tuetaan ymmärtämään syvemmin omia tunteitaan, käyttäytymistään ja taustojaan sekä syitä näiden takana. Tätä kautta lisätään myös myötätuntoa ja hyväksyntää omaa menneisyyttä kohtaan, mikä on välttämätöntä, jotta voidaan suuntautua tulevaan ja harjoitella uusia tapoja toimia. Tukevan työn kolmas alakategoria, itsestään huolehtiminen, viittaa etenkin oman terveyden ylläpitämiseen sekä hyvinvointia edistävien tekijöiden tunnistamiseen. Asiakasta tuetaan pitämään huolta perustarpeiden täyttymisestä, kuten riittävästä palautumisesta, ravitsemuksesta ja liikunnasta. Viimeinen tukevan työn kohde eli ihmissuhteet viittaa asiakkaan tukemiseen läheisten hyvinvointia edistävien ihmissuhteiden, kuten perhe- ja ystävyys-suhteiden, edistämiseen ja luomiseen.

Mitä pidempään asiakas on toiminut väkivaltaisessa ekstremistisessä toimintaympäristössä ja mitä syvempi vakaumus hänellä on aatemaailmaan, sitä tiukemmin aatemaailma ja identiteetti ovat kietoutuneet toisiinsa. Tällöin osana irtautumisprosessia asiakas joutuu maailmankuvan, arvojen reflektoinnin ja uudelleen jäsentämisen lisäksi usein myös uudelleenmäärittämään, kuinka hän näkee itsensä ja suhteensa muihin ja maailmaan. Aatemaailman parissa työskentelyn tavoitteena on siten lisätä asiakkaan itsereflektiota omista arvoista, asenteista sekä ajattelutavoista ja näiden kytköksestä omaan identiteettiin. Ydintyössä pyritään tukemaan asiakasta rakentamaan voimavaroja ja hyvinvointia vahvistavia verkostoja sekä irtautumaan negatiivisista. Muutosprosessin kannalta keskeisessä itsesäätelyssä keskitytään tunteiden ja käyttäytymisen säätelyyn sekä tätä kautta etenkin väkivallan ja haitallisten reaktioiden vähentämiseen. Ydintyön neljäs alakategoria eli toimintaorientaatio kytkeytyy vahvasti aatemaailmaan ja itsesäätelyyn. Se viittaa tapoihin suuntautua ja sopeutua tiettyyn toimintaan. Exit-toiminnassa keskitytään etenkin asiakkaan yhteiskunnalliseen, kuten poliittiseen, orientaation sekä väkivaltaan liittyvään suhtautumiseen. Ydintyössä kartoitetaan,

kuinka asiakas kokee osaltaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen sekä millaisia keinoja hän on valmis käyttämään itselleen tärkeiden asioiden edistämiseen. Keskeisenä tehtävänä on siten lisätä kokonaisvaltaista hyvinvointia edistäviä toimintakohteita ja -tapoja sekä irtautua väkivaltaisista toiminnan tavoista.

Exitin asiakastyö voi toteutua tavanomaisina lähitapaamisina toimistolla, asiakkaan kotipaikkakunnalla sekä etätapaamisina. Ryhmächatteja pidetään Tukinet-verkossa, jossa asiakas voi osallistua anonymisti. Tukinet mahdollistaa sekä kahdenkeskiset verkkotukisuhteet että anonymit ryhmächatit, joissa kuka tahansa voi ottaa yhteyttä anonymisti yleisesti väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin teemoissa tai tuoda ilmi omakohtaisia tai lähipiirissään nousseita huolia tai ajatuksia. Asiakastyö toteutetaan usein ammattilaisten parityönä.

Exit-toiminnan asiakkuudelle ei ole aikarajaa, eikä tapaamisille ole rajoitettua määrää. Tästä huolimatta työ on strukturoitua sekä työskentely etenee dynaamisesti asiakkaan tilannekohtaisten tarpeiden, toiveiden sekä tukitoimien vastaanottokyvyn mukaisesti. Asiakasta informoidaan aina kuitenkin läpinäkyvästi esimerkiksi hankerahoituksen keston mahdollisista vaikutuksista toiminnan jatkuvuuteen.

Exit-työ on luottamuksellista, puolueetonta, tuomitsematonta, läpinäkyvää sekä asiakkaalle maksutonta. Työ perustuu asiakkaan vapaaehtoisuuteen, tarpeisiin sekä omaan motivaatioon ja osallisuuteen. Työhön osallistuminen on mahdollista tehdä myös anonyymisti esimerkiksi verkkoväitteisesti. Läpinäkyvyyteen kuuluu toiminnan avoimuus, ja asiakkaan informointi kaikesta siitä, mikä liittyy hänen kanssaan tehtävään työhön, työtapoihin sekä muihin asiakkuuteen liittyviin asioihin, kuten salassapito- ja ilmoitusvelvollisuuteen. Työntekijöitä sitoo vaitiolovelvollisuus eli se, ettei tapaamisesta tai henkilöistä kerrota ulkopuolisille. Ilmoitusvelvollisuuteen liittyvistä poikkeuksista informoidaan asiakasta prosessin alkuvaiheessa sekä tarvittaessa myöhemmin:

- Exit-työtä koskevassa asiakkaan suostumuksessa voidaan erikseen sopia erikseen esimerkiksi tiedon jakamisesta suhteessa muihin toimijoihin asiakkaan asioiden edistämiseksi. Työskentelyn edetessä voidaan lisäksi sopia asiakkaan kanssa yhdessä joidenkin asioiden puheeksi ottamisesta tietyn kolmannen osapuolen kanssa.
- Lisäksi rikos- ja lastensuojelulaki määräävät ilmoitusvelvollisuudesta silloin, kun kyse on 1. törkeästä rikoksesta, jonka toteutuminen voidaan estää ilmoituksella poliisille tai sille, jota vaara uhkaa, 2. vakavasta rikoksesta, kuten henkirikoksesta, raiskauksesta, törkeästä pahoinpitelystä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, panttivangin ottamisesta tai terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, tai 3. tietyissä tapauksissa lapsen hyvinvoinnista.

Irtautumista tukevan työn lisäksi Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa tehdään työtä myös primääriprevention tasolle sijoitettavaa laajempaa, koko väestötason kattavaa, väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisemistä ja torjumista. Tässä

tavoitteena on osaamisen ja ymmärryksen lisääminen läheistyön, monitoimijaisen verkosto- ja yhteisötyön, neuvonnan, viestinnän, vaikuttamistoiminnan sekä muille asiantuntijoille ja ammattilaisille tarjottavan konsultaatiotuen ja koulutusten kautta.

Exit-tiimiin osaaminen on monialaista. Hankekausien aikana tiimistä on löytynyt muun muassa terapia-, päihde-, nuoriso- ja psykiatrisen hoitotyön, sosiaalityön sekä uskonto- ja maailmankatsomustieteen asiantuntijoita. Lisäksi tiimiin on sisällytetty kokemusasiantuntijuutta. Työntekijät voivat hyödyntää sekä ammatillisia että henkilökohtaisia taitojaan työskentelyssä, mutta eivät kuitenkaan toimi esimerkiksi sosiaalityön tai terveydenhuollon työtehtävissä.

Diakonissalaitoksen Exit-työn viitekehykset

Diakonissalaitoksen Exitissä asiakas- ja kehittämistyötä ohjaavia viitekehyksiä ovat toimisorientaatio, mielekkään elämän malli, traumasensitiivinen lähestymistapa sekä transteoreettinen muutosteoria linkitettyä transformatiivisen oppimisen teoriaan. Mielen hyvinvoinnin tukemista ohjaavat lisäksi integratiivisuuteen sekä positiiviseen mielen-terveyteen pohjautuvat alaviitekehykset. Voit

katsoa halutessasi lisää mielen hyvinvoinnin viitekehysistä Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä -oppaasta

Toipumisorientaatio perustuu sosiaaliin konstruktionismiin, terveyden edistämisen teorioihin sekä ratkaisu- ja voimavara-keskeisyyteen. Orientaation keskeisiä pilareita ovat yksilöllisyys ja identiteetti, osallisuus, kokemuksellisuuden merkitys, itsemääräämisoikeus, positiivinen mielenterveys, toivo sekä ihmisen kasvun mahdollisuus. Siinä tunnustetaan yksilön erilaiset identiteetit sekä hyvinvoinnin useat eri osatekijät. Prosessia ohjaa yksilön omakohtainen kokemus mielekkästä elämästä. Tilannetta lähestytään kokonaisvaltaisesti eikä vain sairauden tai ongelman kautta huomioimalla muun muassa ihmissuhteet, toimeentulo, yhteiskunnallinen osallisuus sekä asumiseen ja ympäristöön liittyvät tekijät. (THL, 2025.)

Yhtenä ihmisen muutosprosessin tarkastelua ja tukemista ohjaavana viitekehystenä Exit-toiminnassa hyödynnetään vahvuusperustaista haitallisesta ja rikollisesta elämäntavasta irtautumiseen kehitettyä **Mielekkään elämän mallia (Good Life Model, GLM)** (Rahlf, 2024; Prescott, 2013). Sen avulla on mahdollista seurata ensisijaisten tarpeiden toteutumista mielekkääksi ajatellun elämän eri osa-alueiden kannalta. Mallin avulla tarkastellaan 11 erilaista perustarvetta (kuten hyvinvointi, yhteenkuuluvuus, mielen-

rauha, pystyvyys työssä ja vapaa-ajalla sekä tietämys), joista mielekäs elämä koostuu. Sen avulla voidaan jäsentää muutosprosessia vaiheittain tarpeiden tunnistamisesta toimintatapojen arviointiin ja vaihtoehtoisten reitien rakentamiseen. Se tarjoaa mahdollisuuden tutkia ja lisätä asiakkaan itseymmärrystä: mitä yksilö tavoittelee, miksi, ja millä keinoin. (Rahlf, 2024; Prescott, 2013.) Voit halutessasi perehtyä lisää Mielekkään elämän malliin [Mielen hyvinvointia käsittelevästä Exit-työn oppaasta \(pdf\)](#).

Kuten tutkimuskirjallisuudessa myös käytännön Exit-työssä asiakkailla on havaittu usein olevan taustalla vaikuttavia traumaattisia kokemuksia, joiden läsnäolon tunnistamiseen tiimillä on oltava osaamista. Asiakastyötä ohjaava **traumasensitiivinen viitekehys** auttaa tunnistamaan traumatisoitumisen vaikutukset yksilön käyttäytymisessä, toimintakyvyssä ja kokemuksissa sekä kohtaamaan nämä asianmukaisesti (Garoff, 2025; SAMHSA, 2014). Se ohjaa tukemaan yksilöä pärjäämään trauman kanssa, vahvistamaan yksilön omia voimavaroja sekä välttämään tilanteita, jotka voisivat aktivoida tai vahvistaa aiempia traumaattisia kokemuksia. Exitin traumasensitiivisessä työskentelyssä ei siis tehdä traumaterapeuttista työtä, vaan yksilöä tuetaan tämän olotilan vakauttamisessa luomalla asiakkaalle turvallinen tila ja jatkuvuuden tunne (Sarvela, 2020). Sen avulla Exitissä voidaan

työstää asiakkaan muutosprosessiin liittyviä tavoitteita mahdollisimman turvallisessa tilassa, jossa traumakokemukset vaikuttavat mahdollisimman vähän ydintyöskentelyyn. Palveluohjaus on täten olennainen osa traumasensitiivistä työtettä, jotta asiakas saa tarvitsemansa tuen traumojen työstämiseen ja toipumiseen (Garoff, 2025). Traumasensitiivinen työote ohjaa myös kehittämään työntekijöiden hyvinvoinnin huomioivaa organisaation toimintamallia, jossa keskeisiä periaatteita ovat turvallisuus, luottamus, vallinnan mahdollisuus, yhteistyö ja voimaantuminen (Homes & Grandison, 2021; SAMHSA, 2014).

Prochaskan sekä DiClementen Transteoreettisen käyttäytymisen muutosvaihemalli pohjautuu terapeuttiseen arviointiin ja alkujaan sitä hyödynnettiin kuvaamaan tupakoinnin lopettamiseen liittyvää prosessia (Prochaska & DiClemente, 1983; Burbank & Riebe, 2002). Malli sopii kuitenkin erilaisiin konteksteihin ja tarjoaa myös Exit-työhön toimivan jäsennellyn viitekehysten. Prosessi sisältää kuusi eri vaihetta; esiharkinta, harkinta, valmistelu, toiminta, ylläpito ja päättymisen (Burbank & Riebe, 2002). Esiharkintavaiheessa yksilö ei ole vielä valmis muuttamaan lähitulevaisuudessa (Burbank & Riebe, 2002). Exit-työssä tämä voi tarkoittaa, ettei henkilö koe tarvetta tarkastella elämäntapaansa, toimintaansa tai sosi-

aalisia suhteitaan. Harkintavaiheessa hän on alkanut tutkia ja havaitsee käyttäytymisensä seurauksia sekä aikoo muuttaa käytöstään tulevaisuudessa (Burbank & Riebe, 2002). Tässä vaiheessa hän voi esimerkiksi havaita ristiriitoja omien arvojensa ja yhteisön normien välillä. Valmisteluvaiheessa yksilö suunnittelee konkreettisia strategioita, joiden avulla muuttaa käytöstään, ja toimia muutosta edistääkseen (Burbank & Riebe, 2002), esimerkiksi irtautuakseen haitallisista ympäristöistä. Toiminnan vaiheessa henkilö on jo muovannut käytöstään. Tässä vaiheessa repсахduksen riski on suurin, sillä tulokset eivät ole vielä välttämättä selkeästi näkyvissä (Burbank & Riebe, 2002). Ylläpitovaiheessa muutos on säilynyt jo jonkin aikaa ja yksilö huomaa käytöksensä muutoksen hyödyt (Burbank & Riebe, 2002). Tässä vaiheessa retkahduksen riski on vielä olemassa ja yksilön täytyy kyetä vastustamaan houkutusia. Viimeisessä päättymisen vaiheessa ei ole enää houkutusia jatkaa vanhaa haitallista käyttäytymistä. Muutosprosessit voivat kestää pitkään ennen kuin ne vakiintuvat ja päättymisvaiheen ajankohta riippuu käyttäytymishaasteen luonteesta (Burbank & Riebe, 2002).

Jack Mezirowin (2009) **Transformatiivisen oppimisen prosessin teorian** mukaan oppijan ajattelu muuttuu merkittävästi kymmenen vaiheen kautta, joita ovat

- 1 hämmennys tai kriisi
- 2 itsearviointi
- 3 omien oletusten ja käsitysten kriittinen arviointi,
- 4 tyytymättömyyden ja muutosprosessin yhteyden tunnistaminen,
- 5 uusien roolien, suhteiden ja toiminnan vaihtoehtojen kokeileminen
- 6 toiminnan suunnan ja tavan suunnittelu
- 7 tiedon ja taidon kerryttäminen oman suunnitelman toteuttamiseksi
- 8 uusien roolien väliaikainen kokeilu
- 9 kompetenssin ja itseluottamuksen rakentaminen uusissa rooleissa ja suhteissa sekä
- 10 elämään uudelleen integroituminen uusien näkökulmien asettamien ehtojen pohjalta.

Teorian mukaan ajattelun muuttuminen avoimemmaksi ja uuden oppiminen mahdollistuu merkityssysteemien (eli kokemuksille merkitystä tuovien kielen ja kulttuurin rakenteiden) sekä oletusten ja ajattelun tapojen muutoksen avulla (Anttila, 2022). Prosessin edellytyksiä ovat aktiivinen osallistuminen keskusteluun sekä kriittinen itsereflektio (Anttila, 2022).

Transteoreettisen käyttäytymisen muutosmalli sekä transformatiivisen oppimisen prosessin teoria tarjoavat Exit-työhön rakenteen, joka tukee yksilön muutosvaiheen tunnistamista, muutosprosessin vaiheittaisen sekä ei-lineaarisen luonteen hahmottamista ja tukitoimien sovittamista tämän mukaisesti. Muutos voi koskea sosiaalisia suhteita, mutta myös sisäisiä prosesseja, kuten identiteetin uudelleen rakentamista tai arvojen ja käsitysten kriittistä tarkastelua. Mallien avulla Exit-työssä voidaan tukea asiakasta kohti pitkäjänteistä elämän uudelleen rakentamista.

Seuraavassa kappaleessa esitellään Diakonissalaitoksen Exit-työhön liittyviä asiakastyön menetelmiä asiakastyön prosessin eri vaiheissa.

Ensimmäisessä osiossa avasimme alan käsitteitä sekä eri maiden Exit-työn toimintamalleja.

Esittelimme lisäksi Diakonissalaitoksen Exit-työn periaatteet, viitekehykset sekä asiakastyön prosessin eri vaiheet. Käsittelimme myös muutosta tukevaan työvaiheeseen kuuluvat ydintyön ja tukevan työn osa-alueet. Nämä kaikki edellä mainitut tekijät ohjaavat työmenetelmien valintaa käytännön asiakastyössä.

Seuraavassa osiossa siirrymme kuvaamaan Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan menetelmiä asiakasprosessin eri vaiheissa.

2

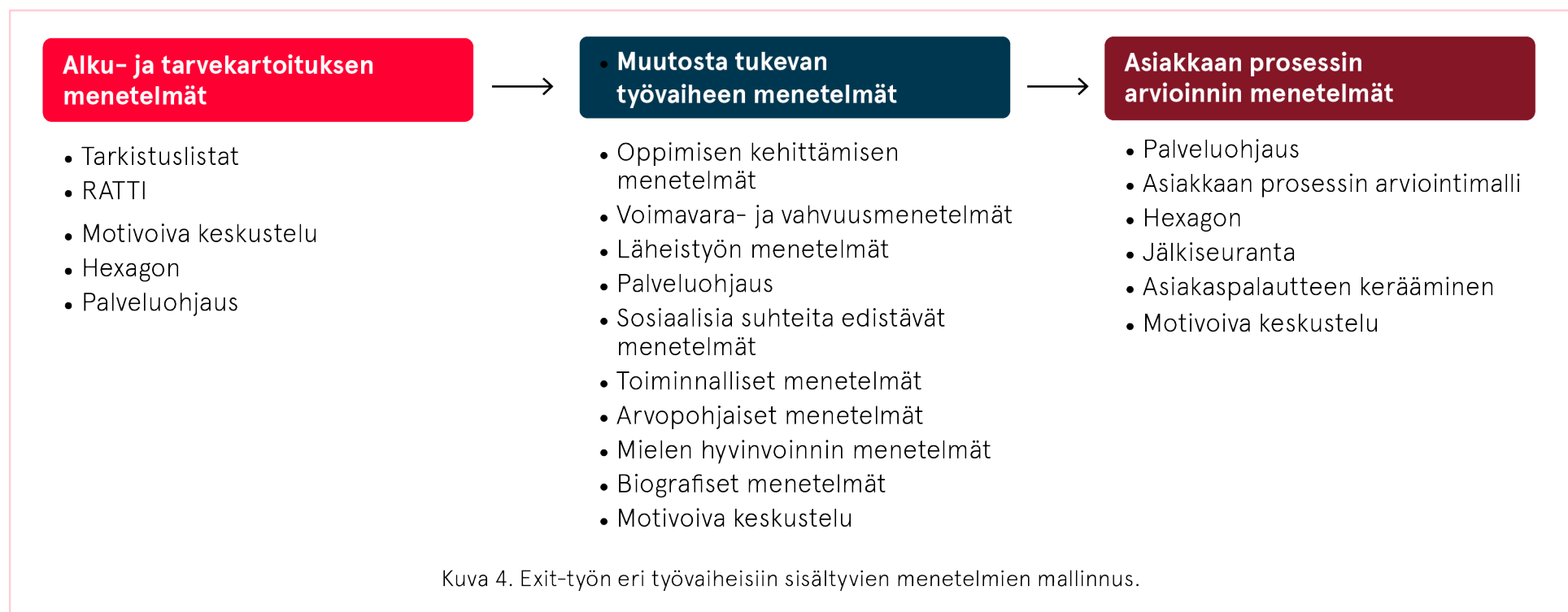
Exit-toiminnan asiakastyön menetelmät

Tässä luvussa esitellään Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan asiakastyössä käytössä olevia menetelmiä, näiden käyttötarkoituksia sekä käyttöön vaikuttavia tekijöitä. Menetelmillä tarkoitetaan tässä yhteydessä työn tukena hyödynnettäviä sekä toimintaa ohjaavia viitekehyksiä kapeampia, konkreettisia menetelytapoja ja työkaluja. Jokaisen menetelmän käyttöä ohjaa asiakaslähtöisyys, eli tarkoituksen- ja tarpeenmukaisuus sekä Exit-toimintaa ohjaavat viitekehykset (sivut 17-19), kuten traumasensitiivisyys. Menetelmien hyödyntä-

minen vaatii työntekijöiltä aina jonkin asteista tutustumista tai perehtymistä. Lisäksi menetelmien käyttö vaatii työntekijöiltä herkkyyttä ja kykyä hyödyntää näitä vuorovaikutukseen ja tilanteeseen sopivalla tavalla. Menetelmiä sovelletaan joustavasti tarpeenmukaisella tavalla ja joistakin hyödynnetään vain tiettyjä osa-alueita. Suuri osa Exit-työn menetelmistä on soveltuvia sekä verkossa että kasvokkain tapahtuvaan asiakastyöhön. On olennaista huomioida, että toiminta perustuu asiakkaan esille tuomiin tuen tarpeisiin. Osa työntekijän

ammattillisuutta on kuitenkin myös osallistaa asiakasta huomioimaan mahdollisesti muita aiemmin piilossa olleita ja tunnistamattomia tarpeita, joita tukemalla voidaan kohottaa tämän hyvinvointia ja elämän laatua.

Prosessin havainnollistamiseksi ja selkeyttämiseksi Exit-työn menetelmät on jaettu kolmeen eri työvaiheeseen, jotka ovat mallinnettu alla olevassa Kuvassa 4. Osa esitellyistä menetelmistä on hyödynnettävissä läpi koko asiakastyön prosessin eri vaiheiden. Toiset puolestaan soveltuvat erityisesti tiettyyn

vaiheeseen prosessia. Tässä luvussa esitellään ensin alku- ja tarvekartoituksen tueksi soveltuvat menetelmät. Sen jälkeen avataan asiakastyön yleiset menetelmät, joita hyödynnetään irtautumis- ja muutosprosessin apuna muutosta tukevassa työvaiheessa. Lopuksi kuvataan asiakkaan prosessin arvioinnin tueksi soveltuvia menetelmiä, joiden avulla seurataan menetelmien soveltuvuutta ja prosessin onnistumista väli- sekä loppuarvioinnissa.

2.2 Alkukartoitusvaiheen menetelmät

Alkukartoitus eli alkuarviointi edeltää varsinaisen Exit-työn aloittamista. Se tarkoittaa ensimmäisiä kontakteja potentiaalisesti tulevaan asiakkaaseen. Ennen varsinaiseen alkukartoitukseen ryhtymistä tai alkukartoituksen tekemisen yhteydessä, Exit-toiminnasta kiinnostuneelle henkilölle on lyhyesti esitelty toiminnan tarkoitus, käytännöt ja periaatteet (ml. Tietosuojan liittyvät seikat). Alkukartoituksessa arvioidaan liittyvätkö henkilön haasteet väkivaltaiseen radikalisoitumiseen tai väkivaltaiseen ekstremismiin sekä kartoitetaan työskentelyä mahdollisesti haittaavia tai muita huomioitavia tekijöitä. Samalla arvioidaan henkilön motivaatiota ja vapaaehtoisuutta yksilötyöskentelyyn sekä tarpeita, joiden parissa työskentely tai joihin tuen tarjoaminen voisi

olla hyödyllistä. Lisäksi kerätään perustietoja, kuten kuvausta tilanteesta sen mukaan, mitä asiakas on halukas jakamaan. Alkukartoitus sisältää samoja teemoja kuin seuraavassa vaiheessa tehtävä tarvekartoitus. Pääfokus on etenkin sen selvittämisessä, onko henkilö halukas tai soveltuva Exit-toiminnan pariin. Alkukartoituksessa kerättyjä tietoja syvennetään sitten tarvekartoitusvaiheessa.

Alkukartoitus voidaan suorittaa esimerkiksi puhelimitse, etäyhteydellä tai kasvokkain. Useimmiten se toteutetaan vapaamuotoisen keskustelun kautta. Alkukartoitusten tapausmäärää ei ole rajoitettu, vaan prosessissa edetään henkilön yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaan. Ensimmäiset tapaamiset kasvokkain tehdään aina parityönä ja ne pyritään sopimaan julkiselle paikalle tai Exit-toiminnan työpisteelle. Uudet työntekijät harjoittelevat alkukartoitusta kokeneemman työntekijän kanssa eivätkä tee näitä yksin.

Joskus vain perustietojen keräämistä varten käytetään lomakkeita. Tällöin työntekijä tekee mahdolliset muut kirjaukset jälkikäteen. Arviointilomakkeet voivat toisinaan vaikuttaa asiakkaan kokemukseen keskustelutilanteesta ja siitä, mitä he kokevat luontevaksi kertoa. Asiakaskunnassa moni voi suhtautua arviointilomakkeiden käyttöön epäluuloisesti, minkä vuoksi työntekijällä on oltava sensitiivisyyttä ja tilannetajua kyetäkseen arvioimaan, ovatko nämä ajankohtaan ja tapaukseen sopivia. Osa arvioinnista pe-

rustuu henkilöltä suullisesti saadun tiedon lisäksi myös työntekijöiden omiin havaintoihin.

Luottamuksellisuuden rakentaminen on tärkeää heti alusta alkaen, vaikka yhteistyö asiakkaan kanssa ei tulisikaan jatkumaan alkukartoitusta pidemmälle. Osa luottamuksen rakentamista on toiminnan läpinäkyvyys, jotta esimerkiksi epäluuloisuutta voidaan vähentää. Siksi alkukartoituksen yhteydessä käydään läpi tietosuojan ja tiedonkeruuseen liittyvät seikat, kuten henkilötietojen tallentamiseen, salassapitoon ja ilmoitusvelvollisuuteen liittyvät kohdat.

Alkukartoituksen perusteella henkilö voidaan ohjata Exit-työn piiriin tai muihin palveluihin. Toisinaan henkilö voi itse päätyä ratkaisuun, ettei ei ole valmis lähtemään Exit-työhön mutta saattaa palata hakeutumaan myöhemmin asiakkuuteen. Jos henkilö soveltuu Exit-työhön, alkukartoituksessa voidaan jo sopia tulevista tapaamisista, jotka voidaan aloittaa alkuun tiheämmin, esimerkiksi viikoittain tai joka toinen viikko henkilön tarpeiden mukaan.

Alkukartoituksen tukena Exitin työntekijät hyödyntävät halutessaan tiimin kehittämää alkukartoituksen tarkistuslistaa sekä THL:n (2024a) kehittämää RATTI-työkalua.

Alkukartoituksen tarkistuslista

Alkukartoituksen tarkistuslista on luotu etenkin uuden työntekijän tueksi. Työntekijä voi käydä listan avulla alkukartoituksessa läpi tarvittavat osa-alueet puolistrukturoidusti tilanteeseen sopivalla tavalla. Tarkoitus on selvittää henkilön halukkuus ja soveltuvuus Exit-toimintaan, huomioida akuutti tarve toisenlaiselle tuelle ja mahdollisesti ohjata asiakas sopivampien palveluiden piiriin. Läpikäytäviä teemoja ovat muun muassa yhteydenoton syy, nykyinen elämäntilanne ja siihen liittyvät mahdolliset haasteet, omaan tai muiden turvallisuuteen liittyvät huolet, tuen tarpeet sekä toiveet ja odotukset Exit-toimintaan liittyen. Jos alkukartoituksen perusteella vaikuttaa siltä, että tuen tarve liittyy väkivaltaiseen ekstremismiin, siirrytään Exit-toiminnan esittelyyn ja selvennetään muun muassa tietosuojaan ja ilmoitusvelvollisuuteen liittyvät seikat.

Työntekijä voi halutessaan tarkistaa tarkistuslistan alkukartoituksen jälkeen ja tarvittaessa täydentää puuttuvia tietoja seuraavan yhteydenoton yhteydessä. Listan avulla Exit-työn alkukartoitus on koko tiimin kesken yhtenäisempää ja toisinnettavampaa ja mahdollistaa kaikille asiakkaille yhtä laadukkaan palvelun.

Tarkistuslistan hyötynä on se, että se on hankkeen omiin tarpeisiin kehitetty ja soveltuu etenkin Diakonissalaitoksen omaan

Exit-työhön. Sen omaksuminen on vaivastonta ja sitä voi hyödyntää sekä puhelimitse, kasvokkain että verkossa tapahtuvan alkukartoituksen tukena. Käyttö vaatii kuitenkin työntekijän tilannetajua ja sensitiivisyyttä eli kykyä edetä rungon tarjoamissa teemoissa rauhassa asiakkaan, tilanteen ja vuorovaikutussuhteen ehdoilla. Alkukartoituksessa lähdetään aina liikkeelle avoimista kysymyksistä, jotta henkilö voi itse sanoittaa tilannettaan. Suljettujen kysymysten lisäksi, on olennaista välttää tuomitsevaa tai kuulustelevaa sävyä.

Alkukartoituksen lopuksi käydään läpi yhteydenotto alkukartoituksesta, varmistetaan yhteydenottajan halukkuus Exit-toiminnan asiakkuuteen, tehdään suunnitelma prosessin etenemisestä toiminnan seuraavaan vaiheeseen eli tarvekartoitukseen ja varmistetaan, ettei yhteydenottajalla ole tässä vaiheessa kysymyksiä tai täydennettävää.

Ratti-työkalu

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2024a) kehittämä [RATTI-tukityökalu](#) on kehitetty ammattilaisille avuksi mahdollisten väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstremismiin liittyvien huolten kartoittamiseen. Työkalu on tarkoitettu erilaisten sote-alan ammattilaisten työn tueksi tilanteissa, joissa ammattilaiselle on herännyt huoli henkilöstä varhaisessa vai-

heessa. RATTI-työkalun avulla voidaan tunnistaa väkivaltaista radikalisoitumisten alttiutta ja siihen liittyvän tuen tarpeita, jotta työntekijä voi ohjata asiakasta yksilöllisesti tarvittavien palvelujen pariin. Työkalun avulla jäsennetään henkilöltä saatuja tietoja väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyvien seitsemän eri osa-alueen mukaisesti: sisäiset voimavarat, ulkoiset voimavarat, identiteetti ja osallisuuden kokemus, hälyttävä käytös, alttiutta lisäävät edeltävät kokemukset, sisäiset alttiustekijät sekä alttiutta lisäävät sosiaaliset suhteet ja verkostot. Se auttaa hahmottamaan erilaisia toimenpiteitä, joilla henkilöä voitaisiin tukea. Työkalu pohjautuu sosiaali- ja terveystieteen eettisiin periaatteisiin. (THL, 2024a.)

Etukäteisohjeiden, kysymysosion ja niitä seuraavien toimenpide-ehdotusten lisäksi työkalun yhteyteen on kerätty käsitelistaus ja keskusteluvinkkejä, joiden avulla radikalisoitumispäilyn voi ottaa puheeksi. Työkalu ei tallenna mitään kerättyjä tietoja, vaan poistaa ne välittömästi sivulta poistuttaessa. (THL, 2024a.)

Työkalu sopii siis käytettäväksi erityisesti ammattilaisille, joille väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ilmiöt eivät ole tuttuja. Myös Exit-toiminnassa työntekijä voi halutessaan hyödyntää RATTIA sekä alkukartoitusvaiheissa. Etenkin uudelle työntekijälle työkalu on hyödyllinen ja auttaa alkukartoitusvaiheessa hahmottamaan henkilön soveltuvuutta Exit-toimintaan. Tarvekartoit-

tusvaiheessa RATTI voi ohjata Exit-työntekijää havaitsemaan mahdollisia työstettäviä tuen tarpeen kohteita. Ratti on tarkoitettu kuitenkin vain ammattilaisten käyttöön eikä sitä täytetä esimerkiksi yhdessä asiakkaan kanssa.

Palveluohjaus

Palveluohjaus on tärkeä osa Exit-työntekijän osaamista. Asiakkaan ohjaaminen toisten palvelujen pariin on tarpeellista, jos esimerkiksi alkukartoituksen yhteydessä tai myöhemmin prosessin edetessä havaitaan, ettei Exit-toiminta tässä hetkessä ole henkilön tilanteeseen ja tarpeisiin vastaava palvelu. Useimmiten tällainen tarve voi liittyä esimerkiksi vakavaan tai erittäin vakavaan mielenterveyden haasteeseen. Muita syitä, miksi asiakas ohjataan toisen palvelun piiriin, voivat olla muun muassa erilaisen väkivaltakontekstin teemat, kuten lähisuhde- tai jengiväkivalta. Palveluohjaus sekä sen erilaiset menetelmät toteutuvat alkukartoituksen ohella myös muissa asiakastyön vaiheissa, kuten tarvekartoitusten ja väliarviointien yhteydessä. Palveluohjaus ei tarkoita pelkästään henkilön ohjaamista toisiin palveluihin ja Exit-toiminnan ulossulkemista, vaan se sisältyy myös Exitin monitoimijaiseen verkostotyöhön [Voit halutessasi lukea aiheesta lisää oppaasta [Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä \(pdf\)](#), jossa muiden palvelujen tarpeita ja hyötyjä kar-

toitetaan Exit-toiminnan rinnalle. Palveluohjaus kulkee siis tarpeenmukaisesti rinnalla koko Exit-prosessin eri vaiheiden ajan.

Kun työntekijällä herää ajatus henkilön toisenlaisen tuen tarpeesta, pyritään tarkentavilla kysymyksillä ja havainnoilla selvittämään tilannetta sensitiivisesti. Tarpeen vaatiessa työntekijä konsultoi toista kollegaa tai toisen organisaation asiantuntijoita. Lisäksi tapausta voidaan käsitellä tiimin asiakasreflektioissa ja työnohjausten yhteydessä.

Sosiaalipalvelujen ohjannassa hyödynnetään tilanteen ja tarpeen mukaisia sosiaalipalveluja ja ohjataan henkilö näiden pariin, tai jos asiakas haluaa ja tilanteeseen sopii, ollaan mukana näissä tapaamisissa verkostotyön (Voit halutessasi lukea aiheesta lisää oppaasta [Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä](#) muodossa). Exit-työntekijät pyrkivät resurssien puitteissa ohjaamaan sekä avustamaan henkilöä/asiakasta esimerkiksi tarvittavien sosiaalietuuksien ja -palvelujen saavuttamisessa. Sosiaalipalvelujen ohjannan tarpeet voivat liittyä esimerkiksi taloudellisiin, asumiseen, sairauteen tai vammaan liittyviin tuen tarpeisiin. Huolimatta siitä, että Exit-työ luonteeltaan sijoittuu sosiaalipalvelun kuten sosiaalisen kuntoutuksen alaiseksi toiminnaksi, henkilöillä tai tämän läheisillä voi olla tarve myös muille täydentäville sosiaalipalveluille, kuten aikuissosiaalityölle, lastensuojelulle tai opiskeluhuollon palveluille

irtautumisprosessin ohella. Joissakin tapauksissa muut sosiaalipalvelut vastaavat paremmin asiakkaan tarpeisiin kuin Exit-työ. Tällöin asiakas pyritään siirtämään tarpeenmukaisen palvelun piiriin.

Laadukkaan mielenterveyspalvelujen ohjannan varmistamisen kannalta olennaista on työntekijöiden riittävä perehdytys sekä osaamisen päivittäminen. Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa on havaittu hyödylliseksi sisällyttää tiimiin myös mielenterveyden asiantuntijoita, kuten psykiatrisia sairaanhoitajia tai terapeutteja. Tämän asiantuntemuksen avulla vakavien mielenterveyden haasteiden (esimerkiksi psykoottisuus tai itsetuhoisuus) tunnistamisen ja ohjannan osaaminen on pyritty pitämään toiminnassa riittävällä tasolla. Tämä toteutuu muun muassa mielenterveysasiantuntijan tiimille pitämällä koulutuksilla ja perehdytyksillä yhteisten asiakasreflektioiden sekä työnohjauksen ohella. Perehdytysten avulla tiimi osaa havaita akuutit mielenterveyshaasteet sekä tietää tahot, joihin ollaan yhteydessä ja/tai joiden piiriin asiakas pyritään ohjaamaan.

Exit-toiminnan mielenterveyspalvelujen ohjannassa noudatetaan Mielenterveystalon kaltaista (2025a) – *Milloin ja mistä apua mielenterveyden ongelmiin* -ohjeistusrunkoa, jonka avulla pyritään havainnoimaan oireiden tasoa (satunnaiset, toistuvat ja lievät, keskivaikeat, vakavat, erittäin vakavat ja ajankohtaiset oireet) ja näiden perusteella kartoitetaan so-

pivia palvelutahoja omahoito-ohjelmista päivytysspalveluihin.

Mielenterveyteen liittyvissä haasteissa Exit toimii yhteistyössä eri hoitoalan organisaatioiden ammattilaisten kanssa, ja asiakas ohjataan hakeutumaan tarvittavien terveystalvuiden ääreön. Tarvittaessa Exit-toiminnassa voidaan konsultoida asiakkaan tilanteeseen sopivia tahoja esimerkiksi asuinkunnan tai jo olemassa olevan palvelukontaktin mukaisesti. Exitissä on lisäksi muun muassa konsultoitu Niuvanniemen sairaalan valtakunnallista poliklinikkaa, mistä löytyy erikoisosaamista kontekstin ja mielenterveyden haasteiden osalta. Diakonissalaitoksen Psykotraumatologian keskus voi myös tarjota tiimille asiantuntemustaan mielenterveyteen liittyvien palveluohjannan kysymyksissä. Kyseiset konsultoinnit tehdään anonymisti, eikä henkilöstä välitetä tietoja eteenpäin, ellei henkilö sitä itse toivo. Toimintamallit perustuvat täten näidenkin palvelujen osalta asiakkaan vapaaehtoisuuteen. Exit-työhön liittyvää mielenterveyden hoitotahojen kanssa tapahtuvaa moniammatillista ja monitoimijaista yhteistyötä kuvataan tarkemmin oppaassa [Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä \(pdf\)](#).

Mielenterveyspalveluihin asiakkaita ohjattaessa työntekijä voi halutessaan myös hyödyntää kaikille avoimia anonymiejä oirekyselyjä (esimerkiksi PHQ-9-lyhyt masennuskysely, AUDIT-alkoholikäytön riskien kysely,

DUBIT-huumeiden käytön kysely, GAD-7-ahdistuneisuuskysely, PROD-seula), jotka antavat suuntaa mahdollisille toimille (Mielenterveystalo, 2025). Kyselyt voi toteuttaa tähän halukkaan asiakkaan kanssa. Työntekijä voi myös halutessaan kartoituksen yhteydessä kerätä itsenäisesti kyselyihin tarvittavia tietoja kysymyksillä ja havainnoimmalla ja tämän jälkeen olla uudestaan yhteydessä asiakkaaseen, jos havainto mielenterveyspalvelun hyödyntämisen tarpeesta herää. Kyselyiden hyödyntäminen on vain yksi valinnainen tukeva työkalu tilanteen kokonaisvaltaisessa arvioinnissa. Toimintasuunnitelma ei siis koskaan rakennu pelkästään näiden tarjoaman informaation varaan.

Anonyymien konsultoinnin lisäksi työntekijät hyödyntävät Diakonissalaitoksen omia lakipalveluja tapauksissa, joissa jouduttaisiin harkitsemaan yhteydenottoa ulkopuoliseen tahoon ilman asiakkaan suostumusta tilanteissa, joissa tämän tai muiden turvallisuus on uhattuna.

Muistettavaa!

- ✓ Alkukartoitus edeltää varsinaisen Exit-työn aloittamista.
- ✓ Siinä arvioidaan liittyvätkö henkilön haasteet väkivaltaiseen radikalisoitumiseen sekä sitä onko henkilö halukas tai soveltuva Exit-toimintaan.
- ✓ Luottamuksen rakentaminen käynnistyy jo tässä vaiheessa prosessia. Keskeistä on toiminnan läpinäkyvyys.
- ✓ Tukena hyödynnetään alkukartoituksen tarkistuslistaa, RATTI-työkalua sekä tarvittaessa palveluohjausta ja sen periaatteita.
- ✓ Alkukartoituksen jälkeen siirrytään tarvekartoitukseen.

2.2. Tarvekartoitusvaiheen menetelmät

Tarvekartoitus on työskentelyn vaihe, jossa alkukartoituksessa kerättyjä tietoja lähdetään syventämään Exit-työn suunnitelmaa varten. Siinä pyritään kartoittamaan asiakkaan päällimmäiset tarpeet, joihin asiakas tarvitsee irtautumisprosessissaan tukea. Olennaista kartoituksessa on asiakkaan osallisuus eli suunnitelma rakennetaan asiakkaan itse sanoittamien tuen tarpeiden päälle. Lisäksi tarvekartoituksessa pyritään löytämään tulevaan asiakastyöhön sopivia menetelmiä.

Tällä hetkellä Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa hyödynnetään tarvekartoituksen tukena omaa tarkistuslistaa, Hexagonia sekä motivoivaa keskustelua.

Osa tarvekartoituksessa hyödynnettävistä menetelmistä tarjoaa myös tukea asiakkaan prosessin arviointiin (katso kappale 2.5). Nämä menetelmät, kuten motivoiva keskustelu, kulkevat siten mukana työn eri vaiheissa ja ovat hyödyllisiä työkaluja myös asiakkaan prosessin arvioinnissa sekä työn alussa, välissä että lopussa.

Tarvekartoituksen tarkistuslista

Exit tiimin oman tarvekartoituksen tarkistuslistan avulla työntekijä voi tarkastaa, millai-

sia asioita olisi hyvä läpikäydä tässä vaiheessa työskentelyä. Se koostuu perustason kysymyksistä sekä syventävistä kysymyksistä. Kartoitus pyritään aina aloittamaan avoimien kysymysten avulla, jotta asiakkaan on itse mahdollista sanoittaa tilannettaan ja tarpeitaan ilman ohjailevia kysymyksiä. Työntekijä hyödyntää syventäviä kysymyksiä tilanteen mukaan.

Tarvekartoituksessa voidaan läpikäydä kaikki Exit-työn kahdeksan eri osa-alueetta (Katso kuva 3 sivulla 15), joiden avulla suunnitelma muutostyölle voidaan muodostaa. Tukevaan työhön kuuluvat kysymykset linkittyvät arjentaitoihin, itsetuntemukseen, itsestään huolehtimiseen sekä ihmissuhteisiin. Ydintyöhön sisältyvät osa-alueet kartoittavat kysymyksiä liittyen itsesäätelyyn, aatemaailmaan, sosiaalisiin verkostoihin sekä toimintaorientaatioon.

Tarvekartoituksen tekoon tulee varata riittävästi aikaa, jotta asiakas saa rauhassa läpikäydä asioitaan. Kartoitustilannetta lähestytään aina yksilö- ja tilannekohtaisesti. Kartoitettavia osa-alueita on runsaasti, joten usein tarvitaan useampi tapaamiskerta kaikkien läpikäymiseen. Tässä vaiheessa prosessia työntekijä ja asiakas eivät usein vielä tunne hyvin toisiaan. Siksi ensimmäisillä kerroilla on yleensä suositeltavaa keskustella kartoituksen osa-alueista pintapuolisemmin esimerkiksi perustason kysymysten avulla ja vasta seuraavilla tapaamiskerroilla edetä sy-

ventäviin teemoihin. Asiakas itse määrittää tahdin ja tason, jolla asioista keskustellaan. Toisaalta tarvittaessa jokin tietty osa-alue voidaan läpikäydä perusteellisemmin, jos se soveltuu tilanteeseen paremmin.

Tarvekartoituksen tarkistuslista on tiimin itsensä kehittämä, mutta se on ammentanut vaikutteita sisältönsä esimerkiksi Toipumistähdestä, Hexagonista sekä Hedayahista (2023). Toipumistähti on kuntoutumisen tueksi tarkoitettu mittari ja väline, jota on hyödynnetty tilanteen arvioimiseksi ja suunnitelman työstämiseksi. Se käsittelee kymmentä eri elämän osa-alueita, kuten ihmissuhteita, mielenterveyttä, identiteettiä ja itseluottamusta sekä elämäntaitoja (Vamos Diakonissalaitos). Hedayah (2023) puolestaan on monitieteellinen käsikirja, joka tarjoaa kentän toimijoille esimerkiksi työkaluja erilaiseen asiakastyöhön liittyvään arviointiin, kohtaamiseen ja interventioden suunnitteluun. Se korostaa luottamuksen rakentamista sekä arvioinnissa asiakkaan keskeisten tarpeiden tunnistamista huomioimalla samalla myös asiakkaan voimavarat.

Tarvekartoituksen tarkistuslista on tarkoitettu etenkin uuden työntekijän ja perehdytyksen avuksi, mutta myös yhtenäistämään tiimin käytäntöjä. Olennaista on huomioida, että tarvekartoituksen tarkistuslistan tarjoama tieto muodostaa asiakkaan prosessin arvioinnin ensimmäisen vaiheen, johon myöhempiä väli- ja loppuarviointeja sittemmin

peilataan (kerromme lisää asiakkaan prosessin arvioinnista kappaleessa 2.5).

Hexagon

Hexagon on kanadalaisen [Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence \(CPRLV\)](#) -keskuksen kehittämä ja lisensoima käytäntöön ja tutkimukseen perustuva pedagoginen tarvekartoituksen työkalu, joka tukee radikalisoitumisanalyysia. Sen avulla pyritään objektiivisesti ja yksityiskohtaisesti lisäämään ymmärrystä yksilön kokonaistilanteesta ja tekijöistä suhteessa väkivaltaiseen radikalisoitumiseen. Lisäksi Hexagon auttaa ymmärtämään, miten ympäröivä yhteisö voi vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen. Sitä voi hyödyntää asiakkaan kanssa yhdessä, ammattilaisten kesken asiakasreflektioissa tai asiakkaan läheisten kanssa. Se tarjoaa sekä ammattilaiselle että asiakkaalle havainnollistavaa tietoa tämän elämäntilanteeseen liittyvistä eri osa-alueista.

Hexagon-työkalu tekee nimensä mukaisesti näkyväksi kuusi eri tekijää, jotka voivat joko edistää yksilön radikalisoitumista tai auttaa sen ehkäisemisessä: haavoittuvuustekijät, sosiaalisen elämän osa-alueet, suojaavat tekijät, käyttäytyminen, konteksti ja ennaltaehkäisytoimijat. Keskiöön asetettavaa yksilöä tarkastellaan kaikkien näiden vaikutuspiirien kautta, mikä auttaa analysoimaan ja jäsentelemään

mahdollisia radikalisoitumistilanteita. Työskentelyn lopussa voidaan valita esimerkiksi kolme henkilölle merkityksellisintä teemaa, joita lähdetään työstämään irtautumisprosessissa.

Työkalu on kehitetty sopimaan moniammatillisen sekä monitoimijaisen työn konteksteihin, jotta eri alojen ammattilaiset voivat reflektoida kompleksisia tilanteita helpommin ja moniulotteisemmin. Hexagonin esille tuomien haavoittuvuustekijöiden avulla voidaan yhteistyössä hahmottaa, miten eri tahot voivat tarjota tukeaan tilanteeseen, jossa jollain toimijalla herää huoli.

Hexagonia on käytetty eri kohdissa asiakasprosessia, mutta se soveltuu hyvin etenkin tarvekartoitusvaiheeseen. Lisäksi sitä voi hyödyntää asiakasprosessinarvioinnin apuna, jotta nähdään mahdolliset muutokset ja edistykset asiakkaan tilanteessa. Tiimin kanssa voidaan kuitenkin yhdessä reflektoida, missä vaiheessa prosessia sen käyttö olisi asiakkaan kannalta järkevintä.

Kun Hexagonia käytetään asiakkaan kanssa, voi olla hyvä jakaa se osiin eri tapaamiskerroille, sillä kokonaisuus voi olla liian raskas yhteen istuntoon. Näin varmistetaan, että keskustelu pysyy avoimena ja asiakkaalle jää aikaa rauhassa miettiä tilannettaan.

Hexagonin käyttöön liittyy joitakin rajoitteita. Lisensoinnin vuoksi se vaatii koulutuksen, eikä työntekijä voi ottaa sitä omatoimisesti ja itsenäisesti käyttöönsä. Se on myös fyysi-

nen esine, jonka vuoksi sen käyttö ei ole yhtä laadukasta verkkoympäristössä, vaan se sopii paremmin kasvokkain tapahtuviin kohtaamisiin rauhallisessa tilassa. Se toimii hybridinä sekä asiakkaiden kanssa että ammattilaisten keskinäisissä reflektioissa. Vähintään yhdellä osallistujalla on kuitenkin oltava fyysinen versio työkalusta mukana. Se on englanninkielinen, jonka vuoksi sen käytön aikana työntekijän täytyy tarvittaessa kääntää osa-alueet asiakkaalle. Käytön toisinnettavuuden vuoksi se vaatii hieman enemmän perehtymistä kuin monet muut Exitin asiakastyön menetelmät, mutta on kuitenkin nopeasti omaksettavissa.

Hexagonia on käytetty läheistyössä perheiden ja sukulaisten kanssa auttamaan heitä tunnistamaan vaikutusmahdollisuuksiaan ja ymmärtämään, kuinka he voivat vaikuttaa yksilön eristyneisyyden tunteeseen ja kehityskulkuun. Hexagon tekee näkyväksi myös kaikki ne ulkopuolisiin tekijöihin kytkeytyvät osa-alueet, joihin läheinen ei voi vaikuttaa. Ymmärrys tästä voi tuoda helpotusta haastavaan tilanteeseen ja auttaa keskittymään niihin tekijöihin, joissa läheinen voi olla merkityksellisesti tukena, kuten tarjota mahdollisuuksia keskusteluille ja vähentää yksilön eristäytymistä.

Hexagonin antama tieto on mahdollista dokumentoida Exitin asiakastietojärjestelmään, Walmuun. Dokumentoinnin on olta-

va kuitenkin täysin läpinäkyvää, ja siihen on saatava asiakkaan lupa. On myös muistettava asiakkaan oikeus nähdä kaikki hänestä kirjatut tiedot.

Motivoiva keskustelu

Exit-työskentelyssä hyödynnetään motivoivaa keskustelua, jota kutsutaan myös motivoivaksi haastatteluksi. Tämä tietoperusteinen lähestymistapa on erityisen hyödyllinen, kun tavoitteena on käyttäytymisen muutos. Sitä suositellaan henkilöille, jotka suhtautuvat muutokseen ristiriitaisesti, ovat mahdollisesti vastahakoisia, vihaisia tai haluttomia muutokseen. Menetelmä tarjoaa keinoja muutospuhetta ja sitoutumista edistämällä. Se on yhteistyöhön perustuva vuorovaikutusmenetelmä, jolla pyritään selkiyttämään henkilön muutoshalukkuutta ja vahvistamaan tämän elämäntavan muutosta. Sen avulla voi tulla tietoisemmaksi henkilökohtaisista arvoista, tarpeista, tavoiteltavan muutoksen merkityksestä, käytettävissä olevista resursseista sekä muutoksen onnistumisen mahdollisuudesta. Nämä ohjaavat motivoitumista, mikä vahvistaa muutosprosessin etenemistä. Keskeinen toiminta-ajatus motivoivassa keskustelussa on soveltaa aktiivisen kuuntelun menetel-

mää. Tavoite on saada henkilö itse tuottamaan omaa motivaatiota vahvistavaa puhetta ja sitoutumaan muutokseen. (Miller & Rollnick 2013, Diakonissalaitos 2021, s.57, Oksanen, 2014.)

- 1** Motivoiva keskustelu on yhteistyötä korostava keskustelutyyli, jolla vahvistetaan henkilön motivaatiota ja sitoutumista muutokseen (maallikon määritelmä).
- 2** Motivoiva keskustelu on asiakaslähtöinen neuvontatyyli, jolla keskitytään muutosta koskevan ristiriidan käsittelyyn (työntekijän määritelmä).
- 3** Motivoiva keskustelu on yhteistyöhön perustuvaa, tavoitesuuntautunutta vuorovaikutusta, jossa kiinnitetään erityistä huomiota muutospuheeseen. Se on suunniteltu vahvistamaan henkilökohtaista motivaatiota ja sitoutumista tavoitteeseen herättelemällä ja tutkimalla ihmisen omia syitä muutokseen hyväksynnän ja myötätunnon ilmapiirissä (tekninen määritelmä). (Miller & Rollnick 2013, s. 40-41)

Motivoiva keskustelu (Miller & Rollnick 2013) on asiakaslähtöinen tapa keskustella muutoksesta. Motivoivan keskustelun käyttöalue on laaja, se sopii erilaisille henkilöille, eri ympäristöihin ja kulttuureihin. Perusoletuksena on, että ihminen itse on avainasemassa oman muutoksensa tekemisessä. Työntekijän tehtävä on olla mukana muutoksen eri vaiheissa tukemassa ja avustamassa.

Motivoiva keskustelu sisältää neljä eri prosessia:

- 1)** engaging = sitoutuminen
- 2)** focusing = kohdistaminen
- 3)** evoking = herättely
- 4)** planning = suunnittelu

Nämä prosessit voivat olla ajallisesti samanaikaisia, eikä tarkka rajanveto eri prosessien välillä ole mahdollista. Prosesseilla tarkoitetaan seuraavia asioita:

1 Sitoutuminen

Sitoutumisessa muodostetaan vuorovaikutteinen työskentelysuhde. Parhaimmillaan sitoutuminen tapahtuu hyvin nopeasti, mutta monesti sen syntyminen voi kestää jonkun aikaa, esimerkiksi useita viikkoja. Tässä kohdassa haetaan yhteisymmärrystä työntekijän ja muutosta tavoittelevan henkilön suhteen: "Olemmeko samalla puolella?"

2 Kohdistaminen

Kun sitoutuminen on tapahtunut, voidaan alkaa puhua varsinaisesta asiasta, josta asiakas haluaa keskustella, hänen ensisijaisesta ongelmastaan. Kohdistamisen kautta kehitetään ja ylläpidetään tietty suunta muutokeskustelussa. Avainkysymys on, mikä on keskusteluilla tavoiteltava muutos?

3 Herättely

Herättelyyn kuuluu asiakkaan motivaati on esiin nouseminen, joka näkyy siinä, että hän alkaa itse tuottaa muutosta puoltavaa puhetta. Tässä haetaan yhteisesti vastausta kysymykseen: "Jos tiedämme määränpään, miksi haluaisit mennä sinne?"

4 Suunnittelu

Suunnitteluprosessissa sitoudutaan muutokseen ja laaditaan aito, käytännönläheinen toteuttamiskelpoinen suunnitelma. Työskentelyssä tarkastellaan erityisesti kysymystä: "Miten pääsemme sinne?"

(Miller & Rollnick 2013, s. 36–42)

Motivoiva keskustelu on yhteistyöhön perustuva keskustelutapa, joka auttaa asiakasta löytämään omat syynsä muutokseen ja vahvistamaan sitoutumista siihen. Se perustuu kuuntelemiseen, myötätuntoon ja asiakkaan oman motivaation esiin tuomiseen.

Muutoksen pyörä

Muutoksen pyörän avulla hahmotetaan muutoksen vaihetta ja tarvittavaa tukea työskentelyssä olevalle henkilölle (Diakonissalaitos, 2021). Muutoksen havainnoinnissa ja tukemisessa voi työskentelyn eri vaiheissa kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin

Retkahdusten ehkäisy ja hallinta

Tunnistetaan riskitilanteet, ajatukset ja tunteet, jotka voivat johtaa muutoksesta irtautumiseen; tunnistetaan toimivia strategioita retkahduksen ehkäisyyn ja hallintaan sekä vahvistetaan kykyä selviytyä haastavista tilanteista.

Epäilyn herättäminen

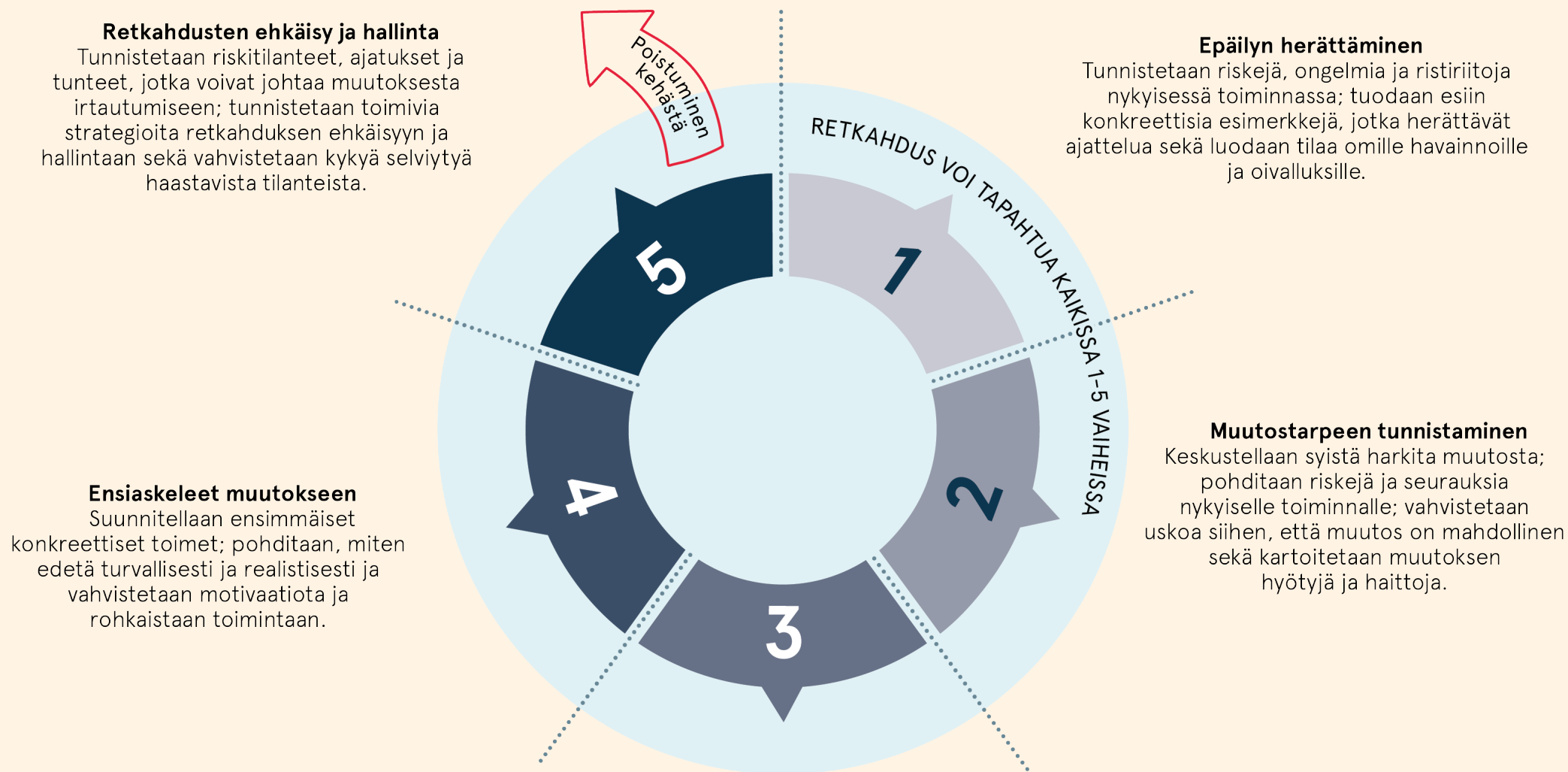
Tunnistetaan riskejä, ongelmia ja ristiriitoja nykyisessä toiminnassa; tuodaan esiin konkreettisia esimerkkejä, jotka herättävät ajattelua sekä luodaan tilaa omille havainnoille ja oivalluksille.

Muutostarpeen tunnistaminen

Keskustellaan syistä harkita muutosta; pohditaan riskejä ja seurauksia nykyiselle toiminnalle; vahvistetaan uskoa siihen, että muutos on mahdollinen sekä kartoitetaan muutoksen hyötyjä ja haittoja.

Suunnan määrittely

Hahmotetaan, mikä olisi paras etenemistapa; määritellään konkreettisia tavoitteita ja toivottuja muutoksia sekä tuetaan päätöksentekoa ja omistajuutta muutoksesta.

Ensiaskleet muutokseen

Suunnitellaan ensimmäiset konkreettiset toimet; pohditaan, miten edetä turvallisesti ja realistisesti ja vahvistetaan motivaatiota ja rohkaistaan toimintaan.

Motivoivan keskustelun periaatteet:

- 1) Ilmaise empatiaa kuuntelemalla mitä henkilö sanoo.
- 2) Vältä väittelyä ja perustelujen esittämistä – rullaa vastarinnan kanssa.
- 3) Tutki vastarintaa ja laajenna henkilön puheessa ilmenevää ristiriitaa.
- 4) Tue asiakkaan itseluottamusta ja uskoa oman toiminnan vaikutukseen.

Kun keskustelua käydään näiden periaatteiden mukaisesti, muutokselle syntyy aito mahdollisuus (Diakonissalaitos, 2021.)

Motivoivaan keskusteluun kuuluvat seuraavat menetelmät/tekniikat:

- 1) Avoimet kysymykset (kysymykset, joihin ei voi vastata lyhyesti kyllä tai ei)
- 2) Heijastava kuuntelu (reflektio, toistaminen, uudelleen muotoilu, voimistaminen, tunteen heijastaminen)
- 3) Vahvistaminen (kohteliaisuudet, arvostavat toteamukset)
- 4) Yhteenveto (väliyhteenvedot, loppuyhteenvedot)
- 5) Muutospuheen houkuttelu (ongelman tunnistaminen, huolen ilmaiseminen, muutospyrkimys, luottamus muutokseen).

(Diakonissalaitos, 2021, s. 57.)

Avoimet kysymykset saavat henkilön tuottamaan enemmän vastauksia kuin suljetut kysymykset, joihin on mahdollista vastata yhdellä sanalla. Hyviä keskustelun avauksia ovat esimerkiksi ”Haluaisin tietää”, ”Mitä ajattelet...”, ”Kerro lisää...” ja vastaavan tyyppiset toteamukset tai kysymykset. Ne kutsuvat itsetutkiskeluun ja omien valintojen tietoiseen tarkasteluun ja tekemiseen. (Diakonissalaitos, 2021.)

Heijastavassa kuuntelussa työntekijä tiivistää sen, mitä asiakas on sanonut, ja ilmaisee oletuksensa lyhyesti asiakkaalleen. Työntekijä voi käyttää hyvin lyhyitä ja yksinkertaisia tiivistyksiä esimerkiksi ja vain toistaa sen, mitä on juuri kuullut. Väitteiden ja toteamusten tarkoitus on viedä asiakasta eteenpäin pohdinnoissaan ja samalla varmentaa, että asia on yhteisesti ymmärretty. Vahvistamisessa korostetaan asiakkaan puheessa kuultavia positiivisia asioita. On hyödyllistä myös esittää myönteisiä havaintoja ja kommentteja. Yhteenveto kokoaa yhteen keskustelun aikana käsitellyjä asioita. Pitkän keskustelun aikana kannattaa tehdä väliyhteenvetoja säännöllisesti. Yhteenvedossa voi olla hyödyllistä nostaa esiin asiakkaan puheessa mahdollisesti ilmeneviä ristiriitoja. Muutospuheen houkuttelun tavoitteena on saada asiakas tuottamaan omaa motivaatiotaan vahvistavaa puhetta. Olennaista on saada asiakas perustelemaan omin sanoin muutoksen välttämättömyys. Motivoiva keskustelu on yhteistyösuhde, joka kunnioittaa ja arvostaa toisen ihmisen itsemääräämisoikeutta. (Diakonissalaitos, 2021; Oksanen, 2014.)

Motivoivan keskustelun hyötyjä Exit-työssä:

- Suuntaa huomion käyttäytymisen muutokseen, ei pelkkään ulkoiseen mukautumiseen.
- Luo edellytyksiä yksilölliselle muutokselle.
- Tarjoaa toimivia lähestymistapoja vastustuksen ja epäröinnin kohtaamiseen sekä ehkäisee tilanteen huonontumista.
- Soveltuu laajasti eri ammattilaisille ja toimintaympäristöihin.
- On universaali lähestymismalli, joka toimii kaikkien kanssa myös erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa.
- Vahvistaa muiden menetelmien ja toimintatapojen vaikutuksia.

(Clark 2019, s. 52–63)

Muistettavaa!

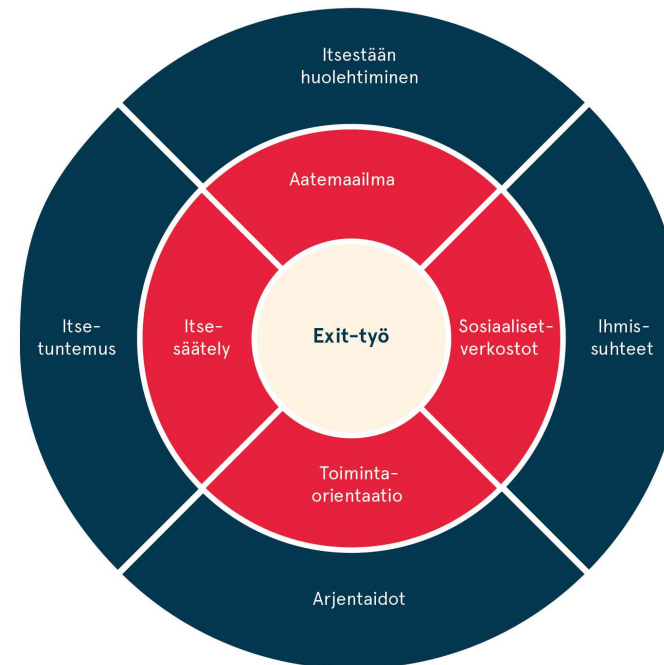
- ✓ **Tarvekartoituksessa syvennetään alkukartoituksen tietoja ja tunnistetaan asiakkaan keskeiset tuen tarpeet.**
- ✓ **Työssä hyödynnetään tarvekartoituksen tarkistuslistaa, Hexagonia ja motivoivaa keskustelua.**
- ✓ **Osa menetelmistä tukee myös asiakkaan prosessin arviointia ja kulkevat mukana työn eri vaiheissa.**

2.3. Muutosta tukevan työvaiheen menetelmät

Kun on havaittu, että asiakas on halukas ja soveltuva Diakonissalaitoksen Exit-työhön ja on hahmoteltu alustava työsuunnitelma tarvekartoituksen avulla, voidaan ryhtyä varsinaiseen muutosta tukevaan ydintyön sekä tukevan työn osa-alueita (Katso kuva 5) sisältävään työvaiheeseen, jonka yhtenä päätavoitteena voi olla esimerkiksi asiakkaan irtautumisen tukeminen. Alkuvaiheessa työtä korostuvat menetelmät, joiden avulla tutustutaan asiakkaaseen ja luodaan luottamussuhdetta asiakkaan ja työntekijän välille. Tämän jälkeen tai samanaikaisesti voidaan edetä vielä konkreettisemmin avustamaan asiakasta tämän erilaisissa tuen tarpeissa sekä ryhtyä reflektimaan ajatusmalleja, jotka edistävät muutostyötä.

Useimpien menetelmien voidaan nähdä sijoittuvan sekä Exitin ydintyöhön että tukevaan työhön (katso kuva 5). Työn alussa painotetaan kuitenkin asiakkaan perustarpeiden turvaamista edistäviä eli tukevaan työhön painottuvia menetelmiä, kuten arjentaitojen harjoittelua, itsestään huolehtimista, tärkeiden ja hyvinvointia edistävien läheisten ihmissuhteiden tunnistamista sekä itsetuntemuksen kehittämistä. Etenkin itsestään

huolehtimiseen ja arjentaitoihin liittyvä perustarpeiden täytyminen, kuten asumisen, ravinnon, riittävän levon ja hallinnassa olevien talousasioiden hoitaminen ovat prosessin alussa olennaisia tukevaan työhön liittyviä tekijöitä.

Kuva 5. Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan ydintyön sekä tukevan työn osa-alueet

Ydintyö on erityistä ja erikoistunutta työtä, jolla tuetaan väkivaltaisesta ekstremistisestä toimintaympäristöstä irtautumista.

Tukeva työ on työtä, jolla pyritään tukemaan asiakkaan prosessia luomalla vakaa ja kestävä pohja, jotta asiakas onnistuisi saavuttamaan itse asettamia tavoitteita.

Huomioitavia asioita menetelmän valintaan ja toteutukseen liittyen

- ✓ **Tavoite ja tarkoitus:** Mitä tavoitellaan sisällöllisesti, kokemuksellisesti ja muutosprosessin osalta?
- ✓ **Osallistujan oppimistyyli ja mieltymykset:** Millainen työskentely tukee osallistujien oppimista ja osallistumista?
- ✓ **Aika ja resurssit:** Kuinka paljon aikaa on käytettävissä? Onko erityisiä rajoitteita?
- ✓ **Muutosprosessin vaihe:** Missä vaiheessa prosessia osallistuja/t on/ovat?
- ✓ **Työntekijän ”preferenssit” ja osaaminen**
- ✓ **Ympäristö:** Onko tila turvallinen ja sopiva? Onko kyseessä ryhmä- vai yksilömuotoinen tapaaminen?
- ✓ **Vuorovaikutussuhteen laatu ja luottamus**

Menetelmän valintaan ja toteutukseen liittyviä huomioitavia asioita

Jokaisen menetelmän kohdalla huomioidaan tämän kappaleen 4 alussa esitellyt menetelmän käyttöä ohjaavat peruseriaatteet. Näitä ovat muun muassa asiakaslähtöisyys, eli tarkoituksen- ja tarpeenmukaisuus sekä Exit-toimintaa ohjaavat viitekehukset, kuten traumasensitiivisyys (s. 17-19). Muutostyötä tukevaan työvaiheeseen on luotu tarkistuslista, josta työntekijä voi vielä tarkistaa menetelmän valinnan ja toteuksen kannalta olennaiset huomioitavat seikat, kuten prosessin tavoitteet, resurssit ja vuorovaikutussuhteen liittyvät tekijät (katso lista vierestä).

Toiminnalliset menetelmät

Exitin asiakastyössä hyödynnetään erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Tavoitteena on vahvistaa työntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta ja luottamusta, aktivoida asiakasta suuntautumaan ulospäin sekä löytää tälle vaihtoehtoja hyvinvointia edistävää tekemistä. Ne keskittyvät Exit-toiminnan tukevan työn osa-alueeseen, kuten arjentaitojen edistämiseen ja itsestään huolehtimiseen. Lisäksi ne voivat tukea itsesäätelyn sekä itsetuntemuksen kehittymistä. Hyvinvointia edistävien toimintojen avulla asiakkaan on mahdollista edistää myös terveyttään. Toiminnalliset menetelmät soveltuvat etenkin muutostyön alkuvaiheeseen, mutta kulkevat rinnalla koko prosessin ajan. Toiminnalliset menetelmät voivat myös sijoittua ydintyön alle esimerkiksi sosiaalisten verkostojen edistämiseen uusien harrastuksien löytämisen kautta.

Esimerkkejä toiminnallisista menetelmistä:

- Taidelähtöiset menetelmät: taide eri muodoissa, piirtäminen, maalaaminen, askartelu, valokuvaus, kirjoittaminen sekä 3D-tulosteet.
- Kulttuurin liittyvä tekeminen toiminnallisuuden kannalta: elokuvat, teatteri, musiikki ja kirjallisuus.
- Liikkuminen ja urheilu: yhdessä asiakkaan kanssa liikkuminen, liikuntaan kannustaminen ja sen pariin ohjaaminen sekä liikunnallisten harrastuksien kokeileminen ja etsiminen.
- Luonto ja eläinystävät.
- Ohjaus ja tuki arjen hallintaan, kuten ruuanlaittoon.

Toiminnalliset menetelmät ovat hyödyllisiä monenlaisten asiakkaiden kanssa. Ne soveltuvat luottamussuhteen kehittämisen lisäksi etenkin tilanteisiin, joissa asiakas tarvitsee aktiivisempaa tekemistä ja/tai asiakkaalla voi olla haasteita sanoittaa omaa tilannettaan, kokemuksiaan tai tunteitaan. Ne sopivat myös vilkkaille tai virittyneille asiakkaille, jotka muuten hyötyvät aktiivisemmasta tekemisestä. Menetelmiä hyödynnetäänkin

Exitissä etenkin tilanteissa, joissa toiminnallisuuden avulla pyritään siirtymään epäsuorasti asiakkaan tilanteeseen kytkeytyvien asioiden käsittelyyn.

Menetelmän valintaan vaikuttavat asiakkaan omien tarpeiden, toiveiden ja mieltymysten lisäksi erilaiset tekijät. Näitä ovat asiakastyön ympäristö (verkkoympäristö tai kasvokkain tehtävä työ), työntekijän osaaminen, vuorovaikutussuhteen laatu ja kokemus sekä saatavilla olevat resurssit, kuten aika. Osa toiminnallisista menetelmistä on helpommin lähestyttävää kuin toiset. Helpommin lähestyttävät menetelmät sopivat luontevammin työskentelyn alkuvaiheeseen. Menetelmät, jotka vaativat enemmän aikaa ja heittäytymistä, edellyttävät jo syntyneen luottamussuhteen kehittymistä. Toiminnallisissa menetelmissä edetään aina asiakkaan tarpeiden, toiveiden ja ehtojen mukaan.

Biografiset menetelmät

Biografisten menetelmien avulla autetaan asiakasta käsittelemään omaan elämänsä kulkuun liittyviä tärkeitä seikkoja asiakkaalle soveltuvalla tavalla ja syvyydellä. Ne toimivat toiminnallisten menetelmien kaltaisesti väylänä tutustua tarkemmin asiakkaaseen ja tämän kokemuksiin. Menetelmien ideana on tukea asiakasta menneisyyden läpikäynnissä, hyväksymisessä sekä sen vaikutuksien hahmottami-

nessa osana asiakkaan omaa tarinaa ja nykyistä tilannetta. Biografiset menetelmät sijoittuvat etenkin tukevaan työhön, koska itsetuntemus lisääntyy, kun henkilö käy omaa elämäntarinaansa läpi. Ne istuvat myös ydintyöhön, kun asiakkaan kanssa käsitellään esimerkiksi aatemailmaa ja sosiaalisia verkostoja.

Exitissä käytössä olevia biografisia eli asiakkaan elämän tarinan työstämiseen liittyviä menetelmiä ovat esimerkiksi erilaiset **kysymys- ja muistelupelikortit**. Näissä tarkoituksena on läpikäydä ja käsitellä esimerkiksi ihmisuhteisiin ja tapahtumiin liittyviä muistoja ja kokemuksia. **More Than One Story** on verkosta löytyvä pelillinen työkalu, joka on suunniteltu luomaan siltoja erilaisista taustoista, ikäryhmistä ja kulttuureista tulevien ihmisten välille. Sitä voidaan pelata joko kasvokkain tai verkossa. Ohjeistuksessa suositellaan neljän-kahdeksan hengen ryhmiä pelille, mutta peli toimii myös kahden kesken asiakastyössä. Tekijät suosittelivat pelin kestoksi noin 40: ä minuuttia, enintään tuntia. (More Than One Story.)

Muutosta tukevaan työvaiheeseen kuuluvat myös **kirjallisuusterapeutiseen lähestymistapaan pohjautuvat kirjoittamis- ja lukemismenetelmät**, joita on hyödynnetty Exitissä hyvinvoinnin edistämiseksi etenkin itsetuntemuksen lisäämisen välineenä. Menetelmän käytön tavoitteena on vahvistaa tunneilmaisua ja minää, kehittää kirjallista itseilmaisua sekä tarjota viirikkeitä (Kirjallisuuterapia, ei pvm.).

Kirjallisuusterapeuttiset menetelmät voivat auttaa:

- jäsentämään ajatuksia
- käsittelemään tunteita
- läpikäymään haastavia kokemuksia
- tuomaan elämään merkityksellisyyttä
- luomaan yhteyden muihin ihmisiin ja heidän kokemuksiinsa sekä näin lisätä empatiaa ja ymmärrystä toisia sekä itseä kohtaan.

Lisäksi sen avulla voidaan hahmottaa elämän tavoitteita sekä käsitellä tiettyjä teemakohdaisia asioita, kuten myös ideologiaan liittyviä aihealueita.

Kirjoittaminen ja lukeminen voivat tarjota keinoja elämän kokemusten, ihmissuhteiden, tunteiden sekä koettujen haasteiden käsittelyyn (Kirjallisuusterapia, ei pvm.). Verraten asiakkaan itsenäiseen lukemiseen tai esimerkiksi päiväkirjan kirjoittamiseen, menetelmän keskiössä on vuorovaikutusprosessi asiakkaan ja työntekijän välillä, minkä kautta asioiden reflektointi ja palautteen saaminen mahdollistuu (Kirjallisuusterapia, ei pvm.). Menetelmän avulla voidaan tukea asiakasta kasvamaan tiedollisella, emotionaalisella ja sosiaalisella tasolla.

Apuna kirjoittamis- ja lukemismenetelmissä voidaan käyttää lehtiä, kirjoja, valokuvia, elokuvia, äänitteitä, valokuvia ja videoita (Kirjallisuusterapia, ei pvm.) sekä muun muassa laulun sanoja. Asiakas joko lukee itse tai hänelle luetaan valmista kirjoitettua aineistoa ja asiakas kirjoittaa itse tekstejä työntekijän ohjaamana. Tarkoituksena ei ole kiinnittää huomiota kielellisiin tai kirjallisen ilmaisun ongelmiin eikä tarkastella kirjoitusvirheitä, vaan keskittyä tekstin sisältöön. Tekstien valinnan tekevät joko työntekijä tai asiakas tai molemmat yhdessä sovitusti. Käsin kirjoittaminen on nähty hyödyllisenä sen maadoittavan vaikutuksen ansiosta.

Kirjoittamis- ja lukemismenetelmät voivat toimia biografisen menetelmän ohella myös joustavasti erilaisten tarpeen- ja tarkoituksenmukaisten tavoitteiden edistäjinä. Menetelmiä voidaan käyttää esimerkiksi toiminnallisena, voimavaroja ja vahvuuksia kartoittavana ja edistävänä tai muun muassa arvotyötä edistävänä menetelmänä.

Biografisten, kuten muistelukorttien tai lukemis- ja kirjoittamismenetelmien hyödyntäminen soveltuu parhaiten tilanteisiin, joissa asiakkaan ja työntekijän välille on ehtinyt muodostua jo toimiva vuorovaikutus- ja luottamussuhde. Lähtökohtaisesti menetelmät ovat turvallisia ja helposti lähestytettäviä. Kuten kaikessa Exitin asiakastyössä, myös tässä yhteydessä korostuu trauma-

sensiivinen lähestymistapa. Elämänkulun läpikäynti voi nostaa pintaan kipeitä ja vaikeita traumareaktioita triggeröiviä muistojia. Siksi työntekijän tulee olla sensitiivinen ja tilannetajuinen. Niiden asiakkaiden, joiden kanssa ei ole ehditty läpikäydä taustoja ennen tätä, vältetään esimerkiksi vaikeampien aiheiden ja kysymysten käsittelyä. Näin ollen pidetään asioiden käsittely tasolla, joka ei kuormita asiakasta. Menetelmän käytössä on myös olennaista huomioida rauhallinen ympäristö, asiakkaan äidinkieli (esimerkiksi tarve kääntää korttien sisältö toiselle kielelle) sekä sen korostaminen, että asiakkaalla on aina mahdollisuus keskeyttää harjoitus.

Voimavaroja ja vahvuuksia kartoittavat ja edistävät menetelmät

Exitin irtautumistyö rakentuu yleisesti paljolti asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien kartoittamiseen, kehittämiseen ja vahvistamiseen. Etenkin mielen hyvinvoinnin menetelmät keskittyvät näiden teemojen ympärille. (Katso halutessasi lisää [Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä -oppaasta \(pdf\)](#).

Ikigai (japaniksi elämän tarkoitus) on yksi Exitissä hyödynnettävä positiiviseen psykologiaan perustuva avoimesti saatavilla oleva työkalu (IKIGAI test 2015–2025), jonka tarkoituksena on auttaa neljän eri osa-

alueen kautta löytämään elämään tarkoitusta etenkin merkityksellisen työn ja ammatillisen osaamisen löytämisen kautta. Työkalu on kirjoitettu englannin kielellä. Se tarjoaa konkreettisia esimerkkikysymyksiä, joita ammattilainen voi hyödyntää asiakastyössä. Työkalun (PositivePsychology.com, 2025) neljä eri osa-alueita ovat:

Kiinnostuksen kohteet:

Kartoitetaan aitoja intohimojen ja kiinnostuksen kohteita. Mikä saa sinut hymyilymään? Millaisen tekemisen parissa katoat ajantajun? Mistä saat energiaa? Minkä tekemiseen et kyllästy? Mitä tykkäisit tehdä lapsena? Mistä löydät elämässä kauneutta? Minkä tekemistä voisit jatkaa, vaikka et saisi siitä palkkaa? Mikä ei kuulu näiden piiriin?

Vahvuudet:

Etsitään vahvuuksien kohteita ja taitoja. Missä olet hyvä? Minkä taitojen harjoittamiseen käytät aikaa? Jos sinun pitäisi opettaa jotakin, mitä opettaisit? Mistä saavutuksista olet ylpeä? Mistä sinua on kehuttu? Mitkä taidot ovat sinulle luontaisia?

Toimeentulo:

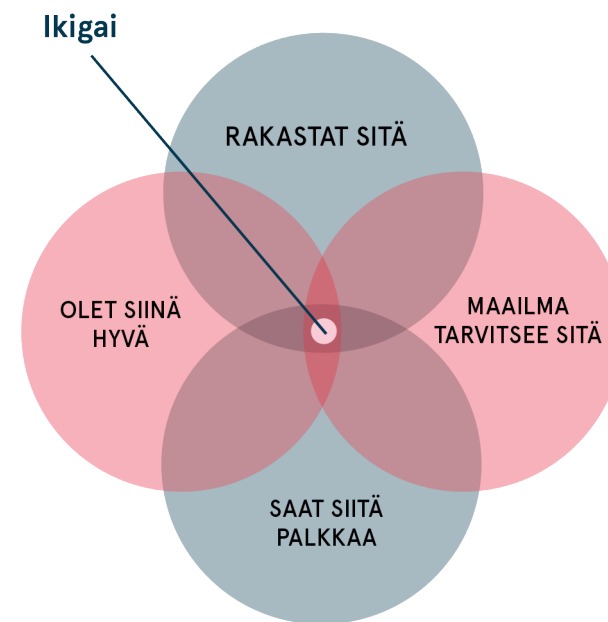
Kartoitetaan soveltuvia töitä ja toimeentulon lähteitä perustuen persoonallisuustyyppisiin, taitoihin ja toivottuun osaami-

seen sekä palkkukseen. Mistä olet saanut toimeentulosi aiemmin? Mitä tekisit, jos et olisi nykyisessä työssäsi? Mitkä työt tai tehtävät herättävät mielenkiintosi?

Kutsumuksen kohteet:

Kartoitetaan olemassa olevia tietotaitoja ja/tai osaamisen sekä kutsumuksen kohteita, joita haluaa kehittää. Tarkoituksena hahmottaa potentiaalisia väyliä osaamisen päivittämiseen, jotka yhteiskunnassa ja yhteisöissä ovat tarpeellisia. Mitä ihmiset lähiyhteisössäsi tarvitsevat? Miten autat muita? Miten haluaisit muuttaa maailmaa? Millaisia ongelmia yhteiskunnassasi haluaisit auttaa ratkaisemaan? Onko työsi tarpeellista vielä vuosikymmenen päästä? (PositivePsychology.com, 2025.)

Exitissä tulevaisuussuntautuneen Ikigain hyödyntämisessä on keskitytty etenkin vahvuuksien ja intohimojen löytämiseen ja vahvistamiseen, jotta voidaan tukea asiakasta kohti merkityksellisempää elämää. Esimerkiksi yhdistämällä biografisia menetelmiä Ikigaihin voidaan luoda hyödyllinen kokonaiskuva asiakkaan menneisyydestä tulevaisuuteen. Kuten kaikkien menetelmien käytössä Exitissä, Ikigain hyödyntämisen lähtökohtana ovat asiakkaan tarpeet. Menetelmää on helppo hyödyntää perehtymällä materiaaliin.

Mukaihen lähde Ikigai
([PositivePsychology.com](https://www.positivepsychology.com))

Mielen hyvinvoinnin tukemiseen ja vahvistamiseen keskittyvät menetelmät

Akuutit mielenterveyshaasteet (esim. psykoottisuus) voivat toimia irtautumisprosessin esteenä esimerkiksi heikentäen ihmisen kykyä huolehtia itsestään ja omasta arjestaan. Toiminnan nykyisissä rakenteissa ei ole kuitenkaan mahdollisuutta tarjota Valviran valvonnanaista mielenterveyden hoitotyötä, kuten psykoterapiaa tai psykiatrista hoitotyötä. Siten toiminnassa priorisoidaan avun saaminen näihin haasteisiin esimerkiksi palveluohjauksen avulla.

Kun akuuteimmat mielenterveyden haasteet on saatu stabiloitua, on mahdollista aloittaa muutostyöskentely. Kaikkien Exit-toiminnan menetelmien tarkoituksena on tukea ja vahvistaa asiakkaan kokonaisvaltaista hyvinvointia, mukaan lukien mielen hyvinvointi. Osa menetelmistä on jaoteltu erityisesti psykisen hyvinvoinnin vahvistamiseen ja tukemiseen, joita eri kohtaamistyön hankeammattilaisten on mahdollista hyödyntää sosiaalipalvelun kaltaisissa järjestörakenteissa. Exit-työssä on varmistettu, että tiimillä on riittävää mielenterveysalan taustaosaamista (esimerkiksi terapiatyö tai psykiatrinen sairaanhoido) koulutuksen ja perehdytyksen kautta kyseisten menetelmien käyttöön.

Mielen hyvinvointia edistävät menetelmät tarjoavat pohjan koko muutosprosessille ja

sijoittuvat sekä tukevan että ydintyön alle. Niiden avulla voi lisätä tukevan työn alle sijoittuvaa itsetuntemusta, ja niiden avulla on mahdollista tukea myös ydintyön alle sijoittuvaa itsesääteilyä. Menetelmiä ovat muun muassa erilaiset tunteiden ja ajattelun säätelämisen menetelmät (esimerkiksi rauhoittuminen, TIPP, STOPP sekä tunneketjuanalyysi), mindfulness sekä psykoedukaatio. Tätä kautta on mahdollista lähteä edistämään myös hyvinvointia edistäviä ihmissuhteita sekä sosiaalisia verkostoja, joiden jälkeen voidaan siirtyä aatemaailmaan ja toimintaorientaatioon liittyvään muun muassa kognitiivisia menetelmiä hyödyntävään ydintyöhön. Diakonissalaitoksen Exit-hankkeessa on tuotettu erillinen opas (Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä), jossa avataan tähän aihe-alueeseen liittyviä työmenetelmiä. Voit halutessasi tutustua lisää menetelmiin [täältä](#).

Arvopohjaiset menetelmät muutoksen tukena

Muutostyössä olennaisena osa-alueena on arvotyö, jonka kautta pyritään hahmottamaan asiakkaalle merkityksellisiä ja hyvinvointia edistäviä arvoja sekä löytämään keinoja, kuinka näiden toteutumista voisi edistää. Arvotyö on tärkeä osa irtaumista, jotta voidaan ymmärtää paremmin yksilön toimintaa ja tarpeiden täyttämistä ohjaavia arvoja.

Arvotyö sisältyy sekä tukevaan työhön itsetuntemuksen alle että ydintyöhön esimerkiksi aatemaailmatyöskentelyn piiriin. Arvotyön menetelmänä on hyödynnetty muun muassa Arvojen salkkua, Arvokukkaa, kirjallisuutta sekä kirjoitusharjoituksia. Nämä menetelmät ovat ilmaisia käyttää sekä nopeasti omaksettavissa, eivätkä vaadi esimerkiksi erillistä koulutusta tai lisensejä.

Kirjallisuutta sekä kirjoittamismenetelmiä on hyödynnetty Exitissä myös osana arvotyötä. Asiakastyössä on käytetty etenkin lasten satuja ja novelleja, joiden avulla on pohjustettu reflektointia elämän erilaisista arvoista.

Rauha Sananvapaus Tasapaino Rakkaus Avoimuus
Tieto Solidaarisuus Arvokkuus Viisaus Hyvyys Anteeksianto
Henkisyys Tasa-arvo Kauneus Ihmisoikeudet Valta Nöyryys
Vauraus Ura Aitous Seikkailu Uteliaisuus Ystävällisyys Perhe
Isänmaallisuus Taide Läheisyys Ilo Yhteisöllisyys Empatia
Tyyneys Ystävät Turvallisuus Intohimoisuus Menestyminen
Luovuus Auttaminen Jännityksellisyys Vapaus Ahkeruus
Herkkyyys Rohkeus Kulttuuri Terveys Oikeudenmukaisuus
Itsenäisyys Jämäkkyys Hengellisyys Joustavuus Huumori

Sinnikkys Leikkisyys Kunnioitus
Luonto Rehellisyys Usko
Järjestys Luotettavuus
Kannustaminen Johtaminen
Läsnäolo Yhteenkuuluvuus
Kestävä kehitys Demokratia
Kärsivällisyys

Arvojen salkku

Arvojen salkku -menetelmän ideana on hahmottaa esimerkkien avulla erilaisia arvoja, jotka kulkevat elämässä mukana, sekä peilata tähän liittyvää käyttäytymistä. Asiakasta voi esimerkiksi neuvoa valitsemaan salkusta itselle kolme merkityksellisintä arvoa, joiden merkitystä, taustaa ja ilmenemismuotoa voidaan sitten yhdessä reflektoida. Arvot sopivat elämän eri osa-alueiden reflektointiin. Menetelmän avulla voi asiakkaan kanssa esimerkiksi pohtia millaisia arvoja tämä odottaa sosiaalisilta suhteiltaan sekä peilata, millaiset arvot vaikuttavat oman toiminnan takana. Lisäksi sen avulla voidaan reflektoida omaa ja muiden käyttäytymistä. Menetelmä soveltuu hybridimuotoiseen työskentelyyn.

Vamos on Diakonissalaitoksen palvelu koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille.

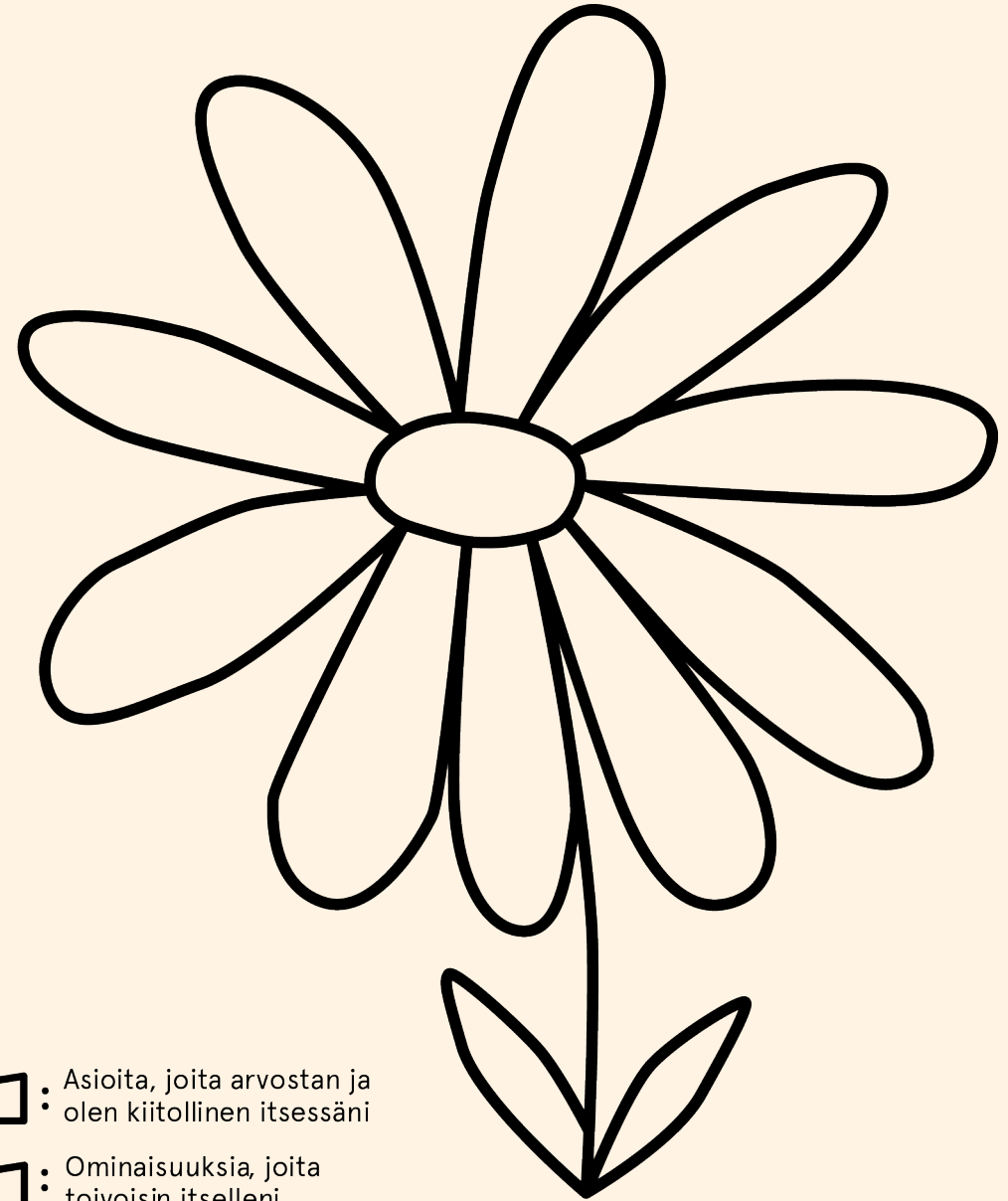
iVAMOS!
Diakonissalaitos

Arvokukka

Arvokukka on Exit-tiimiläisen kehittämä menetelmä. Sen avulla asiakkaan kanssa voidaan kartoittaa ja työstää tämän henkilökohtaisia tavoitteita ja ominaisuuksia. Tavoitteena on itsemyyötätunnon vahvistaminen sekä omien voimavarojen ja vahvuuksien huomioiminen. Ajatuksena on, että asiakas täyttää jokaiseen terälehteen näitä molempia ominaisuuksia, eli tavoitteita sekä voimavaroja. Tämän jälkeen asiakas värittää joka toisen terälehteen valitsemillaan kahdella eri värillä. Terälehdet vuoron perään symboloivat joko asioita, joista hän on itsessään kiitollinen tai ominaisuuksia, joita itselleen toivoisi, joita hän muissa arvostaa ja joissa haluaisi itse kehittyä ja kasvaa.

Jos asiakkaalle tuottaa haasteita löytää näitä piirteitä itsestään, voidaan peilaamalla muihin ihmisiin, kuten asiakkaan arvostamiin positiivisiin roolimalleihin, löytää voimavaroihin ja tavoitteisiin liittyviä tekijöitä helpommin.

Menetelmän käyttöön on syytä varata hyvin aikaa, jotta pohtimiselle ja reflektoinnille jää riittävästi tilaa. Se soveltuu kasvokkain toteutuviin tapaamisiin.

Oppimisen kehittämisen menetelmät

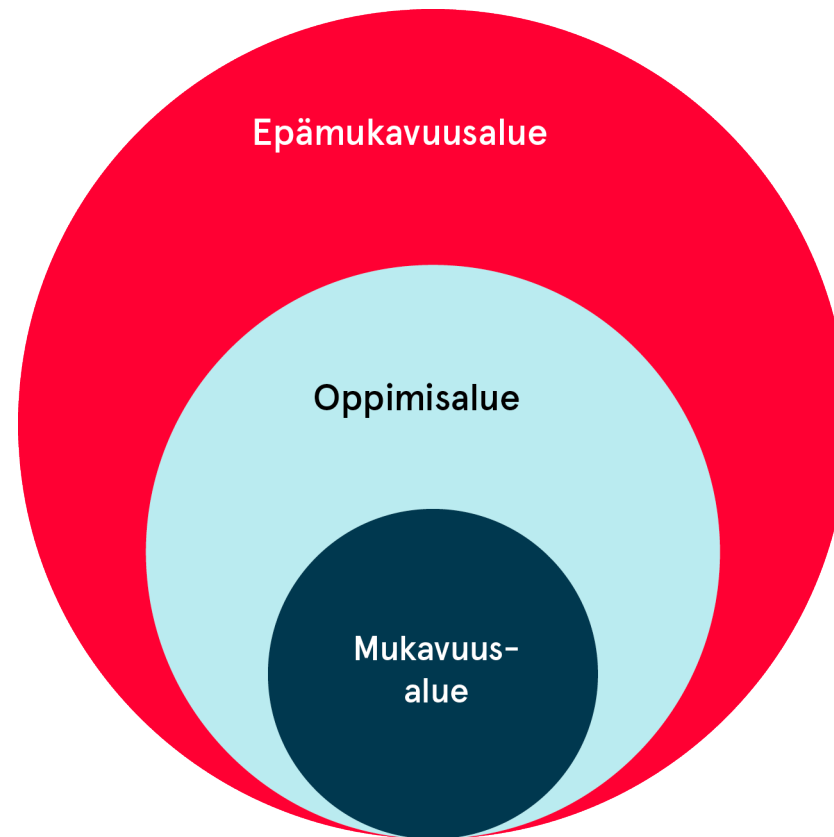
Lähikehityksen vyöhyke (Zone of proximal development) on psykologi Vygotskyn 1920-luvulla kehittämä sosiokulttuuriseen oppimiseen ja kehityksen teoriaan linkittyvä konsepti (Shabani et al., 2010). Sen tarkoitukseni oli kuvailla oppijan nykyistä kehitystasoa, sitä seuraavaa potentiaalista tuetun osaamisen kehitystasoa sekä näiden väliin sijoittuvaa aluetta (Tieteen termipankki, 2025). Tavoitteena konseptin avulla oli siirtää huomio tulevaisuussuuntatuneesti etenkin oppijan potentiaaliin pelkän nykyisen suoritustason arvioinnin sijasta (Shabani et al., 2010). Teorian mukaan yksilöt oppivat parhaiten yhteistyössä sekä pitämällä heidät lähikehityksen vyöhykkeellä tarjoamalla heille kiinnostavia ja kulttuurisesti merkityksellisiä oppimis- ja ongelmanratkaisutehtäviä (Shabani et al., 2010). Teorian avulla voidaan arvioida sekä yksilön että yhteisön suoriutumista (Tieteen termipankki, 2025). Tarkoituksena on, että tehtävät ovat hieman liian haastavia yksin tehtäväksi, jotta henkilöt joutuvat työskentelemään yhdessä pätevemmän vertaisen, opettajan tai aikuisen kanssa (Shabani et al., 2010).

Vygotskin konseptiin perustuvaa menetelmää on hyödynnetty Exitissä, jotta voidaan auttaa asiakkaita tunnistamaan omia mukavuus- ja epämukavuusalueita sekä näin hahmottaa heille otollinen oppimisalue. Tar-

koituksena on kannustaa ja tukea asiakasta poistumaan omalta mukavuusalueeltaan, jotta tämä voi saavuttaa täyden potentiaalinsa ja laajentaa erilaisia mahdollisuuksia elämässään. Nämä osa-alueet ja oppimisen kohde voivat liittyä elämän eri teemoihin, kuten työhön, koulutukseen tai esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin.

Lähikehityksen vyöhyke -menetelmää on suositeltavaa hyödyntää prosessin alkuvaiheessa muutostyön jäsentämisen tukemiseksi. Sen avulla toiminnalle on mahdollista asettaa tarkempia tavoitteita.

Menetelmää on hyödynnetty kasvokkain tehtävässä työssä, jotta asiakas voi kirjalli-

sesti täydentää yhdessä työntekijän kanssa eri osa-alueille kuuluvia teemoja. Se soveltuu kuitenkin tarvittaessa myös hybridimuotoiseen työskentelyyn.

Menetelmän hyötynä on sen nopea omaksettavuus. Se on ilmainen eikä vaadi pitkää perehtymistä tai erillistä koulutusta.

Sosiaalisia suhteita tarkastelevat ja edistävät menetelmät

Sosiaaliset suhteet ovat olennainen osa väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyä sekä onnistunutta irtautumisprosessia. Vuorovaikutussuhteet tarjoavat sekä psykologista että emotionaalista tukea, mikä puolestaan edistää identiteetin tarkastelua ja jälleenrakennusta sekä parhaimmillaan mahdollistaa irtautumista tukevan ympäristön. Sosiaalisia suhteita edistävät menetelmät ovat keskeinen osa-alue muutosta tukevassa Exit-työssä sekä osana ydintyötä (sosiaaliset verkostot) että tukevaa työtä (ihmissuhteet).

Yhdeksi toimivaksi menetelmäksi on havaittu Into ry:n ihmissuhdeympyrä. Sen avulla on mahdollista reflektoida asiakkaan ihmissuhteitten laatua, merkitystä sekä näiden vaikutuksia yksilöön. Tehtävänä on piirtää, nimetä sekä sijoittaa oikealle etäisyydelle lähimmät ihmiset, ystävät sekä lisäksi

etäisempiä ihmisiä eri sosiaalista verkostoi- ta, joilla on jonkinlainen rooli asiakkaan elämässä. Kyseisen suhteen luonnetta kuvataan erilaisin viivoin, esimerkiksi sydänviivat kuvastavat rakastavaa suhdetta ja sahalaitainen viiva riitaisaa suhdetta. Menetelmän avulla on mahdollista reflektoida ja tunnistaa asiakkaan kanssa ihmissuhteita, jotka lisäävät haitallista käyttäytymistä, sekä toisaalta turvallisia ja hyvinvointia edistäviä ihmissuhteita.

Menetelmää on tarkoitus hyödyntää kasvokkaisissa tapaamisissa. Se ei vaadi erillistä koulutusta, se on ilmainen ja sen omaksuminen ei vaadi aikaa.

Sosiaalinen verkostokartta (sivulla 43) on yksi Exitissä hyödynnetty menetelmä ihmissuhteiden tarkasteluun. Sosiaalialan osaamiskeskus, Socca (2025, s.1), kuvaa, että menetelmän ”tavoitteena on hahmottaa asiakkaan verkostoa, auttaa ymmärtämään hänen konkreettista elämäntilannettaan ja vahvistaa hänen osallisuuttaan työskentelyssä”. Osallisuus ja yksilöllisyys varmistetaan huomioilla asiakkaan yksilöllisiä tarpeita ja vahvuuksia etukäteen sekä keskustelemalla verkostokartan täyttämistä etukäteen. Kartan täyttämässä huomioidaan asiakkaan omat mieltymykset, kuten tietotekninen osaaminen ja taiteellisuus. Menetelmää voi hyödyntää halutessaan myös etätyössä verkon välityksellä. (Socca, 2025.)

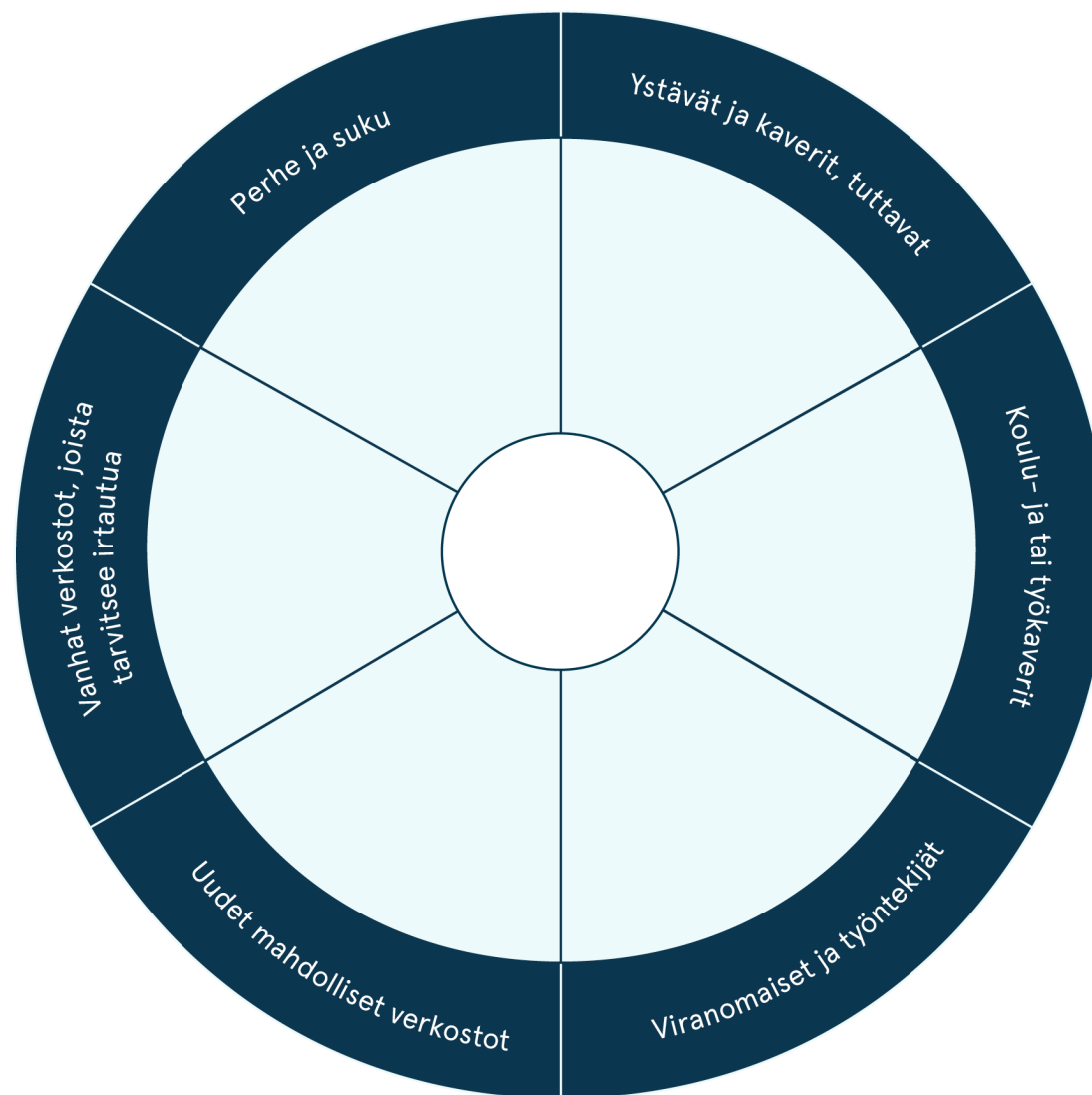

Ihmissuhdeympyrä ja verkostokartta auttavat tunnistamaan tukevat suhteet ja vahvistamaan hyvinvointia edistäviä yhteyksiä.

Verkostokartassa asiakas merkitsee itsensä kuvion keskelle, minkä jälkeen hän voi merkitä läheisiä henkilöitä esimerkiksi sektoreittain (Socca, 2025). Tekstin etäisyyttä sekä kokoa säätelemällä hän voi kuvastaa suhteen läheisyyttä kyseiseen henkilöön (Socca, 2025). Exit-työssä hahmotetaan lisäksi mahdolliset haitalliset sosiaaliset suhteet, verkostot ja tahot, joista asiakas haluaa irtautua irtautumis- ja muutosprosessin onnistumiseksi. Asiakas piirtää karttaan siis myös nämä ja käyttää haluamiaan sopivia merkkejä kuvaamaan tilannetta ja suhteen laatua.

Ihmissuhdeympyrän sekä verkostokartan täyttämiseen tulee varata riittävästi aikaa sekä rauhallinen tila, jotta asiakkaalla on turvallinen olo keskustella myös haastavista suhteista. Työntekijän tulee huomioida, että ihmissuhteiden käsittely voi nostaa pintaan monenlaisia tunteita pintaan, joiden käsittelyyn on hyvä varata oma aikansa. Asioiden käsittelyn tasoa säädetään muutosprosessin vaiheen sekä työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutussuhteen mukaisesti. Menetelmät sopivat erityisen hyvin muutostyöskentelyvaiheeseen, jossa työntekijän ja asiakkaan välille on ehtinyt muodostua hyvä luottamussuhde. Kuten kaikessa muussakin Exit-toiminnassa, myös kyseisten menetelmien hyödyntämistä lähestytään traumasensitiivisellä otteella.

Sosiaalinen verkostokartta

Kuvio on mukailtu Socca (2025). Innokylä: [Sosiaalinen verkostokartta](#) lähteen pohjalta.

2.4. Läheistyön menetelmät

Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa huomioidaan myös tukea tarvitsevat väkivaltaisesti radikalisoituneiden läheiset. Läheistyö toteutuu tällä hetkellä Exitissä läheisneuvonnan sekä läheisten vertaisryhmien kautta. Läheisiä voivat olla esimerkiksi väkivaltaisesti radikalisoituneen vanhemmat, sisarukset, kumppanit tai ystävät. Kuten kaikki Exitin työmenetelmät, myös läheistyön menetelmät ovat aina tarkoitukseen ja tarpeeseen vastaavia.

Läheisneuvonta

Läheisneuvontaa toteutetaan huolestuneille ja/tai tukea tarvitseville verkossa, puhelimitse tai kasvokkain. Läheisneuvonta ei ole tarkasti strukturoitua, vaan vapaamuotoista yksilöllisiin tarpeisiin perustuvaa toimintaa. Siinä informoidaan Exit-toiminnasta sekä tarjotaan muuta palveluohjausta tarpeen mukaan. Neuvonnassa keskustelu pyritään ohjaamaan läheisen omaan jaksamiseen ja tukiverkostojen kartoittamiseen ja edistämiseen. Lisäksi neuvonnan yhteydessä informoidaan yleisesti väkivaltaisesti radikaalista toimintaympäristöstä ja pyritään vähentämään esimerkiksi vääristyneitä käsityksiä

tai huolen aiheita. Informoinnin kautta on tarkoitus lisätä läheisten ymmärrystä ilmiön moniulotteisuudesta ja syistä sen taustalla. Tavoitteena on myös tarvittaessa läheisen syyllisyyden vähentäminen. Läheisneuvonnalle ei ole asetettu rajattuja määriä. Joillekin riittää yksi neuvontakerta, toiset tarvitsevat useammin tukea.

Non violent resistance – Väkivallattoman vastarinnan vanhempaintyö

Non violent resistance (**Väkivallattoman vastarinnan vanhempaintyö**) (Fagerström, ei pvm.; Fagerström, 2023) on yksi Exitin läheisneuvonnassa käytössä olevista työmenetelmistä. Se on systeemiseen ajatteluun perustuva Haim Omerin (2021) kehittämä lähestymistapa, joka tukee vanhempien ja muiden kasvattajien itsehillintää ongelmallisesti käytäytyvien nuorten kohtaamisessa. Tarkoituksena on tukea aikuinen vakauttamaan itsensä ja välttää näin tarpeettomat yhteenotot sekä tilanteen eskaloituminen (Fagerström, 2023). Työskentelyperiaatteita menetelmässä ovat kaikesta sanallisesta ja fyysisestä hyökkäävyydestä pidättäytyminen, kannan ottaminen riskialtista sekä epäsosiaalista käyttäytymistä ja kaikkea väkivaltaa vastaan, provokaation kestäminen sekä viivästetty reaktio (Fagerström, 2023). Viivästetty reaktio tar-

koittaa sitä, että vanhempaa tuetaan sekä ottamaan aikaa vastauksen miettimiseen että sanoittamaan ajan ottaminen nuorelle (Fagerström, 2023).

Exitissä Non violent resistance -menetelmä on havaittu hyödylliseksi konkreettiseksi työkaluksi läheisneuvonnassa etenkin tilanteissa, joissa läheinen tarvitsee tukea vuorovaikutustilanteeseen. Menetelmän avulla on mahdollista vähentää ylireagointia ja tunnepohjaisia reaktioita. Työkalun etuja ovat sen nopea omaksuminen sekä avoin saatavuus.

Läheisten vertaisryhmät

Läheisten vertaisryhmissä tavoitteena on mahdollistaa läheisille tärkeä tuki sekä yhteisöllisyyden kokemus vertaiskokemuksen kautta. Ryhmissä luodaan turvallinen tila, jossa omia kokemuksia voi jakaa muiden samankaltaisia kokemuksia omaavien henkilöiden kanssa. Ryhmien tarkoituksena on mahdollistaa vaikean tilanteen jäsentäminen ja oman jaksamisen vahvistaminen. Lisäksi tavoitteena on kasvattaa toivoa sekä tarjota konkreettisia keinoja haastavasta tilanteesta selviytymiseen.

Luottamuksellisuuden ja turvallisuuden tunteen edistämiseksi ryhmät pyritään pitämään mahdollisimman pysyvinä ja jatkuvina.

Tämä varmistetaan muun muassa siten, että säilytetään kokoonpanot, jossa läheiset ja työntekijät jo tuntevat toisensa. Ryhmät eivät siis ole kaikille avoimia vaan lähtökohtaisesti suljettuja. Ryhmät voivat kuitenkin täydentyä uusilla samankaltaisissa tilanteissa olevilla jäsenillä, mikäli tämä arvioidaan tarkoituksenmukaiseksi ja toimivaksi.

Tapaamiset pyritään pitämään toistuvien aikavälein. Ryhmät voidaan toteuttaa verkossa, kasvokkain tai hybridimuodossa.

Ryhmässä hyödynnettävien menetelmien avulla on mahdollista käsitellä ja jäsentää kokemuksia, lisätä ymmärrystä sekä jaksamista. Erilaisia käytössä olevia menetelmiä ovat tarinat/aforismit/runot, kuumisten purkurinki, tiedon jakaminen, asiantuntijapuheenvuorot sekä muun muassa psykoedukaatio ja mindfulness-harjoitteet (Katso halutessasi lisää [Mielen hyvinvointi Exit-työssä-oppaasta, pdf](#)). Ryhmissä voidaan tehdä sekä yksilöharjoitteita että harjoituksia, joissa hyödynnetään muiden ryhmäläisten läsnäoloa.

Tarinat, aforismit, runot tai muut toiminnalliset menetelmät voivat toimia käsiteltäviin teemoihin kytkeytyvänä orientaationa ryhmän aloitustilanteessa tai esimerkiksi keskiläisessä aktivoivana virikkeenä. Nämä menetelmät valitaan aina myös sensitiivisellä otteella ja pyritään pitämään tarkoituksenmukaisena. Tarinoiden on täten aina tarkoitus jollakin tasolla linkittyä ryhmän kontekstiin ja ihmisten kokemuksiin.

Läheisten vertaisryhmien yhteydessä hyödynnetään vertaistukikeskusteluja, joissa läheiset voivat käsitellä haastavia teemoja vertaistukikokemuksen omaavien henkilöiden kanssa. Tavoitteena vertaistukikeskusteluissa on yhteisöllisyyden ja sosiaalisen tuen ohella lisätä läheisten tietoa ja ymmärrystä tapahtuneesta ja ilmiöstä sekä näin lisätä heidän hyvinvointiaan. Vertaistukikeskustelut ovat tärkeää läheistyötä täydentävä menetelmä, sillä tiedosta ja taidosta huolimatta pelkkä työntekijän ammattitaito ei pysty korvaamaan aitoa vertaistukikokemusta. Läheisten vertaistukikeskusteluissa työntekijät toimivat taustalla tukena tarjoamalla tietoa ilmiöstä sekä varmistamalla tarvittavat raamit muun muassa turvallisuudelle ja hyvinvoinnin säilyttämiselle.

Vertaisryhmissä tärkeää on huomioida tietosuojan liittyvien seikkojen lisäksi se, että turvallisen tilan periaatteita noudattaen kukin osallistuja saa jakaa itsestään ja kokemuksistaan ryhmätilanteessa vain sen verran kuin aidosti haluaa. Luottamuksellisuuteen liittyvät seikat käydään huolellisesti läpi, jotta ryhmän asioita ei jaeta ulkopuolisille. Lisäksi ryhmissä on huomioitava väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyvän ilmiön sekä muun muassa ryhmätoimintaan liittyvät erityispiirteet. Kuten kaikessa Exitin toiminnassa, myös vertaisryhmissä korostuu traumasensitiivinen lähestymistapa.

Exitissä ei tehdä varsinaista sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä, joka keskittyy erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten perheiden auttamiseen (kuten lasten kasvatuksen ja hoidon ohjaaminen sekä tiedon välittäminen lapsen kehityksestä) (THL, 2024). Kuitenkin asiakastyön yhteydessä luonnollisesti esimerkiksi perheen lapset saavat olla tapaamisissa mukana. Näissä tilanteissa toiminta ja käsiteltävät aiheet muovataan aina kaikille osallistujille, myös lapsille, sopivaksi. Koko perheen kanssa voidaan tehdä heille mieluisia toiminnallisia aktiviteetteja, jotka vahvistavat luottamusta, ylläpitävät perheen toimintakykyä ja ohjaavat hyvinvointia edistävään toimintaan.

Exitin läheistyössä asiakassuhde luodaan läheisen kanssa, ja työ kohdistetaan häneen. On olennaista huomioida, että tällä hetkellä lähtökohtaisesti Exitissä ei välttämättä työskennellä yhtäaikaaisesti samassa asiakastyö-tilanteessa sekä läheisen että irtautujan kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että irtautujan ja läheisen kanssa työskennellään pääasiassa erikseen, vaikka molemmat olisivat samaan aikaan Exit-toiminnan asiakkaita. Tämä vaatii oman erityishuomionsa tiedon jakamisen suhteen. Jos asiakkaat niin haluavat, on mahdollista tavata myös yhdessä esimerkiksi sekä irtautuvaa nuorta että tämän vanhempaa.

2.5. Asiakkaan prosessin arvioinnin menetelmät

Asiakkaan prosessin arvioinnilla viitataan tässä oppaassa Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan aikana tehtäviin arviointeihin, joiden tavoitteena on seurata ja tehdä näkyväksi asiakkaan tilanteessa työskentelyn aikana tapahtuvia muutoksia ja kartoittaa asiakkaan tyytyväisyyttä sekä muun muassa tarvetta muuttaa yksilöllisen prosessin työmenetelmiä ja/tai tavoitteita. Tässä ei siis viitata yleiseen toiminnan arviointiin esimerkiksi ulkopuolisen tahon toimesta, vaan kunkin asiakkaan kohdalla Exit-työn kautta toteutuvaan asiakaslähtöiseen ja asiakkaan tarpeisiin perustuvaan yksilön prosessin arvioimiseen. Arviointien myötä kertyy luonnollisesti laajempaa tietoa toiminnan kehittämisen kohteista sekä sen vaikuttavuudesta. Prosessin arviointia toteutetaan asiakassuhteen eri vaiheissa. Työn loppuvaiheessa tehtävää prosessin arviointia peilataan prosessin alussa kerättyyn tietoon. Tässä oppaassa avattu asiakkaan prosessin arviointi painottuu henkilöihin, joiden kanssa työskennellään pitempään sekä joiden kanssa työskentely perustuu selkeisiin yhdessä muovattuihin tavoitteisiin.

Asiakkaan prosessin arviointi rakentuu strukturoidun ja toisinnettavan Exit-toiminnan arviointimallin pohjalta.

Exit-työn asiakkaan prosessin arviointimalli

Exitissä on kehitetty asiakkaan prosessin arviointiin oma malli, jossa kahdeksan eri osa-alueen kautta tunnistetaan tapahtuvia muutoksia ja seurataan työmallien toimivuutta sekä prosessin etenemistä. (Katso Exit-työn kuvaus sivu 15). Osa-alueet ovat: sosiaaliset verkostot, ihmissuhteet, aatemaailma, toimintaorientaatio, itsestä huolehtiminen, itsetuntemus, itsesäätelytaidot sekä arjentaidot. Malli perustuu kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan, jonka avulla voidaan seurata asiakkaan muutosprosessia, tunnistaa keskeisiä kehityskohteita ja tehdä näkyväksi arjessa ja sosiaalisissa verkostoissa tapahtuvia muutoksia. Sen tavoitteena on tarjota asiakastyöhön jäsenelty työväline, jonka avulla asiakkaan muutostyötä, irtautumista ja toimintakykyä voidaan tukea systemaattisesti ja yksilöllisesti elämän eri osa-alueilla.

Tarvekartoitus muodostaa asiakkaan prosessin arvioinnin ensimmäisen vaiheen. Sen avulla muodostetaan yhteinen käsitys asiakkaan lähtötilanteesta, sekä tunnistetaan prosessin kannalta olennaiset tavoitteet ja mahdolliset haasteet. Tarvekartoitus toimii täten vertailukohtana myöhemmille arvioinnin vaiheille sekä mahdollistaa tavoitteellisen työskentelyn.

Välisarviointien kautta seurataan ja arvioidaan asiakkaan Exit-prosessia säännöllisesti.

Näissä tarkastellaan tavoitteita, arvioidaan menetelmien ja toimintatapojen toimivuutta sekä prosessin edistymistä.

Arviointiprosessin viimeinen vaihe on loppuarvio, jossa tarkastellaan kokonaisuutta: mitä tavoitteita on saavutettu, millaisia muutoksia on tapahtunut ja millaisia kokemuksia prosessi on tuottanut. Loppuarvioinnissa vertaillaan alkutilannetta ja asetettuja tavoitteita saavutettuihin tuloksiin. Sen avulla voidaan tehdä näkyväksi prosessin aikana syntyneet muutokset ja oppimiskokemukset, sekä tuottaa palautetta asiakastyön kehittämisen tueksi.

Indikaattoreiden avulla voidaan seurata asiakkaan muutosta ja hyvinvoinnin kehitystä eri osa-alueilla edellä mainituissa prosessin eri vaiheissa, kuten tarvekartoituksen yhteydessä, muutosta tukevan työvaiheen aikana sekä prosessin loppuvaiheessa. Indikaattorit tarjoavat jäsenetyn tavan havainnoida esimerkiksi sosiaalisia verkostoja, ihmissuhteita, arjen taitoja ja itsestä huolehtimista. Niiden avulla voidaan tunnistaa asiakkaan vahvuudet sekä tukea yksilöllisten tavoitteiden asettamista, mikä mahdollistaa muutoksen kohti väkivallatonta ja mielekästä arkea. Indikaattoreilla on useita arvoja, jotta asiakkaan tilannetta ja muutosta voidaan arvioida mahdollisimman tarkasti eri muutosvaiheissa.

Asiakkaan prosessin arviointia voi tehdä sekä yhdessä asiakkaan kanssa että työntekijöiden itsenäisen reflektion kautta. Suositeltavinta olisi tehdä arviot yhdessä asiakkaan

kanssa asiakaslähtöisen ja osallistavan muutosprosessin varmistamiseksi. Keskeisintä arvioinnissa on, ettei asiakkaita millään tavoin painosteta, vaan he ovat aidosti motivoituneita osallistumaan arviointiin. Osalle asiakasryhmästä tällaiset arvoinnit eivät ole lähestyttävää tai mielekkäitä. Tällöin on myös mahdollista, että työntekijä arvioi prosessia esimerkiksi asiakasreflektointien yhteydessä.

Indikaattorit antavat sekä kirjallisen, numeerisen että värikoodilla varustetun arvon. Työntekijä voi valita, haluaako seurata indikaattoreita näiden kaikkien arvojen vai jonkin tietyn, kuten numeerisen arvon avulla.

Asiakastyön arviointia kehitetään jatkuvasti. Jatkossa tarkoituksena on pyrkiä kehittämään systemaattisempaa toimintamallia asiakastyön seurannalle sekä etenkin sen käyttöönotolle. Tavoitteena on arvioida mahdollisuuksien mukaan prosessit jokaisessa pidemmässä asiakkuudessa, jossa toiminnalle on asetettu selkeät tavoitteet.

Muut asiakkaan prosessin arviointia tukevat menetelmät

Exitin oman arviointimallin lisäksi arvioinnin tukena kokonaiskuvan rakentamiseksi hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan myös muita menetelmiä, joita on jo hyödynnetty prosessin alku- ja tarvekartoitus- sekä muutosta tu-

kevissa -työvaiheissa. Tällä hetkellä käytössä olevia arviointia tukevia menetelmiä asiakasprosessin arvioinnissa ovat muun muassa :

- Hexagon
- palveluohjaus ja motivoiva keskustelu (sekä väli- että loppuarvioinnissa)
- asiakaspalautteen kerääminen (asiakasprosessin lopussa) sekä

- jälkiseuranta (asiakassuhteen päätyttyä).

Hexagonin ja motivoivan keskustelun avulla voidaan seurata tilanteen muutosta työn alusta sen väli- ja loppuvaiheeseen. Motivoivan keskustelun kautta voidaan vielä prosessin loppuvaiheessa havainnoida asiakkaan

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Sosiaaliset-verkostot	Tarpeenmukainen		Tyydyttävä			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu
Ihmissuhteet	Tarpeenmukainen		Tyydyttävä			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu
Aatemaailma	Joustava aatemaailma		Polarisoitunut aatemaailma			Radikaali aatemaailma			Ekstreemistinen aatemaailma		Ei sovellu
Toiminta-orientaatio	Passiivinen orientaatio		Aktiivinen orientaatio			Aktivistin orientaatio			Ekstreemistinen orientaatio		Ei sovellu
Arjen taidot	Tarpeenmukaiset		Tyydyttävät			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu
Itsestä huolehtiminen	Tarpeenmukainen		Tyydyttävät			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu
Itsetuntemus	Tarpeenmukainen		Tyydyttävät			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu
Itsesäätely	Tarpeenmukainen		Tyydyttävät			Puutteellinen			Heikko		Ei sovellu

sitoutumista muutokseen. Samalla voidaan kartoittaa riskejä, ajatuksia ja tunteita, jotka voivat johtaa siihen, että asiakas palaa vanhoihin haitallisiin toimintatapoihinsa. Näin voidaan muodostaa toimintasuunnitelmia, jotta asiakas selviytyy haastavista tilanteista jatkossa.

Myös palveluohjaus on olennaisesti kytköksissä arvioinnin vaiheisiin kulkien mukana prosessin alku- ja tarvekartoituksissa, muutosta tukevassa työvaiheessa sekä prosessin lopussa. Palveluohjaus on olennaisessa roolissa asiakkaan jatkoa suunnitellessa. Sen avulla voidaan varmistaa, että asiakkaan tuki jatkuu jonkin toisen palvelun kautta, jos Exit-toiminta ei vastaa enää sen hetkisiin tarpeisiin. Lisäksi palveluohjannan avulla varmistetaan, että asiakas tietää, mihin tahoihin voi olla jatkossa yhteydessä, jos tarve jollekin tuelle ilmenee.

Asiakaspalautetta on tällä hetkellä koottu prosessin lopussa, mutta tarkoituksena on jatkossa kerätä tätä myös prosessin välivaiheessa.

Kun pitkä asiakkuus päättyy, tehdään tarveperusteisesti entisille asiakkaille vielä jälkiseurantaa, jonka tarkoituksena on varmistaa, että asiakkaalla ei ole tarvetta enää Exit-toiminnalle tai muulle tuelle. Jälkiseuranta toteutuu vapaamuotoisesti esimerkiksi viestitse, sähköpostitse tai puhelimitse. Seuranalle ei ole olemassa virallista strukturoitua kyselykaavaketta eikä asiakkaasta tallenneta

enää järjestelmiin mitään tietoja, ellei yhteydenoton pohjalta päädytä avaamaan asiakkuutta uudestaan. Tarkoituksena on käydä läpi epämuodollisesti asiakkaan kuulumisia ja osoittaa, että Exit-toimintaan on tarvittaessa mahdollista palata matalalla kynnyksellä, jos asiakas kokisi tarvetta. Lisäksi yhteydenoton avulla varmistetaan, että asiakas tietää myös muita hyödyllisiä tukitahoja, jos tarvetta tukeen myöhemmin ilmenee. Jälkiseurannan yhteydenottoihin, kuten viestiin, vastaaminen on asiakkaalle luonnollisesti vapaaehtoista kuten kaikki muukin Exit-toiminta.

Muistettavaa!

- ✓ Alku- ja tarvekartoituksen jälkeen siirrytään muutosta tukevaan työvaiheeseen, joka koostuu ydintyöstä ja tukevasta työstä.
- ✓ Tässä vaiheessa käytetään toiminnallisia, biografisia, voimavara- ja vahvuusmenetelmiä sekä mielen hyvinvointia tukevia menetelmiä sekä tarvittaessa motivoivaa keskustelua ja palveluohjausta.
- ✓ Muutosta tukevaan työvaiheeseen sisältyy myös läheistyön menetelmät, kuten läheisneuvonta.
- ✓ Muutosta tukevan työvaiheen jälkeen siirrytään asiakkaan prosessin arviointiin, jonka avulla muun muassa varmistetaan tarvittava jatkotuki.

Toisessa osiossa esittelimme Diakonissalaitoksen Exit-työssä hyödynnettäviä menetelmiä asiakasprosessin eri vaiheissa: alku- ja tarvekartoituksessa, muutosta tukevassa työvaiheessa sekä asiakkaan prosessin arvioinnin tukena.

Toiminta perustuu asiakkaan esille tuomiin tuen tarpeisiin. Osa työntekijän ammatillisuutta onkin osallistaa asiakasta huomioimaan mahdollisesti muita tarpeita, joita tukemalla voidaan kohottaa tämän hyvinvointia ja elämänlaatua.

Yhteenveto

Tässä oppaassa on kuvattu Diakonissalaitoksen Exit-toiminnan asiakastyön menetelmiä, joilla tuetaan väkivaltaisesta ekstremismistä irtautuvia henkilöitä heidän muutosprosessiinsa liittyvissä tarpeissaan. Monet menetelmistä soveltuvat lisäksi lyhytkestoisempaan asiakkuuteen, kuten muutaman tapaamiskerran kohtaamis- ja neuvontatyöhön. Menetelmiä hyödynnetään siten myös ennaltaehkäisevässä työssä asiakkaiden kanssa, jotka eivät ole olleet mukana väkivaltaisessa toiminnassa, mutta muuten hyötyvät Exit-toiminnan osaamisesta. Opas on jatkoa jo aiemmillä hankekausilla käynnistyneeseen menetelmien kehittämistyöhön (Diakonissalaitos, 2021).

Tavoitteena on helpottaa sekä yhtenäistää Exit-työhön perehtymistä, työmenetelmien käyttöä sekä niiden levittämistä. Toiveenamme on, että kerätty tieto on hyödynnettävissä myös laajemmin väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismistä ehkäisevässä työssä. Julkaisu on siten suunnattu kaikille Exit-toiminnasta kiinnostuneille ammattilaisille ja toimijoille, jotka työskentelevät väkivaltaisen ekstremismin kentällä tai muuten saattavat työssään kohdata ilmiöön liittyviä teemoja sekä Exit-toiminnasta potentiaalisesti hyötyviä asiakkaita.

Prosessin selkeyttämiseksi Exit-työn menetelmät on jaettu kolmeen eri työvaiheeseen: alku- ja tarvekartoitukseen, muutosta

tukevaan työvaiheeseen sekä asiakkaan prosessin arviointiin. Osa esitellyistä menetelmistä on hyödynnettävissä läpi koko asiakastyön prosessin eri vaiheiden. Toiset puolestaan soveltuvat erityisesti tiettyyn vaiheeseen prosessia.

Exit-työssä alkukartoituksen tukena hyödynnettäviä menetelmiä ovat tiimin kehittämä alkukartoituksen tarkistuslista sekä THL:n (2024a) kehittämä RATTI-työkalu. Tarvekartoituksessa käytettäviä menetelmiä ovat tiimin kehittämä tarvekartoituksen tarkistuslista, Hexagon sekä motivoiva keskustelu. Lisäksi alku- ja tarvekartoitukseen sisältyy tarvittaessa palveluohjausta, joka kulkee mukana myös kaikissa muissa Exit-työn vaiheissa.

Varsinainen muutosta tukeva työvaihe sisältää sekä Exitin ydintyön sekä tukevan työn osa-alueita (Katso Kuva 3 s. 15). Tähän vaiheeseen sisältyviä menetelmiä ovat palveluohjauksen lisäksi toiminnalliset menetelmät, biografiset menetelmät, voimavara- ja vahvuusmenetelmät, arvopohjaiset menetelmät, motivoiva keskustelu, oppimisen kehittämisen menetelmät, mielen hyvinvoinnin menetelmät sekä sosiaalisia suhteita edistävät menetelmät. Lisäksi kyseinen vaihe sisältää myös läheistyötä, ja tähän liittyviä menetelmiä. Näitä ovat läheisneuvonta, läheisten vertaisryhmät sekä Non-violent resistance eli Väkivallattoman vastarinnan vanhempaintyö.

Asiakkaan prosessin arviointi rakentuu Exit-toiminnan arviointimallin pohjalle. Ar-

viointi pohjautuu ydintyön ja tukevan työn osa-alueiden tarkasteluun, joita ovat sosiaaliset verkostot, ihmissuhteet, aatemaailma, toimintaorientaatio, itsestä huolehtiminen, itsetuntemus, itsesääätelytaidot sekä arjen taidot (Katso Kuva 3 s. 15). Mallin sisältämien indikaattoreiden avulla voidaan seurata asiakkaan muutosta ja hyvinvoinnin kehitystä näillä eri osa-alueilla prosessin eri vaiheissa, kuten tarvekartoituksen yhteydessä, muutosta tukevan työvaiheen aikana sekä prosessin loppuvaiheessa. Muita arviointia tukevia menetelmiä ovat muun muassa Hexagon, palveluohjaus ja motivoiva keskustelu, asiakaspalautteen kerääminen sekä jälkiseuranta asiakassuhteen päätyttyä.

Menetelmien käyttö vaatii työntekijöiltä aina jonkin tasoista tutustumista tai perehtymistä sekä sensitiivisyyttä ja kykyä hyödyntää näitä vuorovaikutukseen ja tilanteeseen sopivalla tavalla. Menetelmiä sovelletaan tarpeenmukaisella tavalla ja joistakin hyödynnetään vain tiettyjä osa-alueita. Toiminta perustuu asiakkaan esille tuomiin tuen tarpeisiin. Osa työntekijän ammatillisuutta on kuitenkin myös osallistaa asiakasta huomioimaan mahdollisesti muita aiemmin piilossa olleita ja tunnistamattomia tarpeita, joita tukemalla voidaan kohottaa tämän hyvinvointia ja elämänlaatua.

Lopuksi

Exit-työn kaltaisessa prosessissa keskiössä on aito asiakaslähtöisyys ja toimivaan kohtaamistyöhön liittyvät edellytykset, joiden avulla vuorovaikutussuhdetta voidaan rakentaa. Tässä oppaassa esitellyt menetelmät tarjoavat kuitenkin konkreettisia työkaluja ja raameja, joiden avulla voidaan varmistaa jokaiselle asiakkaalle yhtä laadukas palvelu. Lisäksi ne tarjoavat uudelle työntekijälle selkeän väylän asiakastyöhön perehtymiseen. Menetelmien tarkoituksena on mahdollistaa tavoitteellinen ja eteenpäin suuntautuva muutosprosessi.

Diakonissalaitoksen Exit-toiminnassa pyritään vastaamaan joustavasti ja ajankohtaisesti muuttuviin yhteiskunnallisiin haasteisiin ja tarpeisiin. Täten palvelu pyritään aina muotoilemaan sen hetken tilanteeseen ja aikakauteen sopivaksi. Painopiste on viiden hankevuoden aikana suuntautunut nyt aiempaa enemmän ennaltaehkäisevään nuorten parissa tapahtuvaan työhön. Exit-toiminta jatkuukin vuodesta 2026 eteenpäin Diakonissalaitoksen Radikaalisti Sovussa Nuorille -hankkeen yhteydessä, jossa tavoitteena on estää yhteiskuntavastaisuuden ja väkivaltaisten asenteiden kehittymistä nuorilla sekä tukea heidän yhteisöjään ennaltaehkäisemään

radikalisoitumista. Kiinnostuksen kohteena on myös lähitulevaisuudessa etsiä ennaltaehkäisyn kannalta hyödyllisiä synergioita eri kentiltä, kuten rauhan työn sekä muun muassa erilaisten verkkoympäristöjen, kuten pelimaailman, osaamisen parista. Tulevaisuudessa menetelmien kehittämisessä pyritään huomioimaan myös nämä ajankohtaiset tarpeet. Ennaltaehkäisevän painopisteen ohella, osaaminen aiotaan säilyttää jatkossakin vahvana väkivaltaista ekstremismia torjuvassa Exit-työssä.

Tulevilla toimintakausilla jatketaan menetelmien systemaattisempaa hyödyntämistä sekä etenkin prosessin arvioinnin suunnitelmallisempaa käyttöönottoa muutostyön jokaisessa vaiheessa.

Exit-työn kaltaiselle erityisosaamiselle on merkittävä tarve nykyisessä polarisoituneessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä sekä konfliktien kyllästyvässä maailmanpoliittisessa tilanteessa. Kaikki toiminta, joka pyrkii vähentämään väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismia on tärkeää työtä väkivaltaa vastaan, aidon yhteiskunnallisen rauhan edistämiseksi ja säilyttämiseksi.

Kiitämme kaikkia oppaan suunnitteluun ja kirjoittamiseen osallistuneita tahoja, hankkeen ohjausryhmää sekä kaikkia muita yhteistyökumppaneita eri sektoreilta.

Diakonissalaitoksen Exit-toimintaan voi ottaa yhtettä konsultaatioissa kuin asiakasasioissakin exit@hdl.fi kautta.

Lisätietoja: www.hdl.fi/exit

**Euroopan unionin
osarahoittama**

Lähteet

Anttila, E., (2022). [Transformatiivinen oppiminen](#). Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 2022. Taideyliopisto-Teatterikorkeakoulu. [Viitattu 20.8.2025]

Barrelle, K. (2010). [Disengagement from violent extremism. Conference paper](#). [Viitattu 2.9.2025]

Bhui, K. S., Hicks, M. H., Lashley, M., & Jones, E. (2012). A public health approach to understanding and preventing violent radicalization. BMC Medicine, 10(1), 16. <https://doi.org/10.1186/1741-7015-10-16>

Patricia M. Burbank, Dns. R., & Deborah Riebe, P. (2002). Promoting Exercise and Behavior Change in Older Adults : Interventions with the Transtheoretical Model. Springer Publishing Company.

Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietamäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J. & Siukola, R. (2020). Väkivaltakäsitteiden sanasto. THL – Työpaperi 1/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bötticher, A. (2017). Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism. Perspectives on terrorism, 11(4), 73–77.

Challgren, J., Kenyon, T., Kervick, L., Scudder, S., Walters, M., Whitehead, K., ... & Flynn, C. R. (2016). Countering Violent Extremism.

Clark, Michael D. (2019). Motivational Interviewing for Deradicalization: Increasing the Readiness to Change. Journal for Deradicalisation.

Christensen, T. W. & Lid, S., (2023). Risk assessment and reintegration of radicalised individuals in the Nordic countries. NORWEGIAN INSTITUTE FOR URBAN AND REGIONAL RESEARCH (NIBR). Oslo Metropolitan University. NIBR REPORT 2023:6.

Costa, V., Liberado, P., Esgalhado, G., Cunha, A. I., & das Neves, P. (2021). One size does not fit all: Exploring the characteristics of exit programmes in Europe. Journal for Deradicalization, (28), 1–38.

Diakonissalaitos, (2021). [Exit-työ Suomessa. Tietoa ja tukea väkivaltaisesta ekstremismistä irtautumiseen](#). edited by Cantell, M., Carlsson, L., Sarvela, O., Yosf, O., and Bain, A.. ISBN 978-952-9854-42-4 ©. Viesintätoimisto Drum. [viitattu 24.6.2025]

Duffy, H., (2023). [Global trends in counter-terrorism: Implications for human rights in Africa. MONOGRAPH 206 | MARCH 2023. ISS Institute for Security Studies](#).

Fagerström, K., (ei pvm.). [Väkivallaton vastarinta Vankkaa tukea ryhmässä, kun vanhempien keinot ovat vähissä. Tulevaisuuden lastensuojelu. Sosiaalialan osaamiskeskus Verso-liikelaitos. Socca- Uudenmaan Sosiaalialan osaamiskeskus](#). [Viitattu 9.6.2025]

Fagerström, K., (2023). NVR (Non Violent Resistance) [Väkivallattoman vastarinnan vanhempaintyö. In-nokylä](#). [Viitattu 9.6.2025]

Garoff, F. (2025). Traumainformoitu lähestymistapa. Käypä hoito.

Glazzard, A. (2022). Violent extremist disengagement and reintegration: A framework for planning, design and evaluation of programmatic interventions. Studies in Conflict & Terrorism, 1–20.

Rahlf, L., (2024). Historical Context and the Good Lives Model. CREST.

Hansen, S. J., & Lid, S. (2020). [Routledge Handbook of Deradicalisation and Disengagement \(1st ed.\)](#). Routledge.

Hedayah. (2023). Identifying needs & strengths: [A practitioners manual on client engagement, from trust building to resilient behavior](#). Hedayah.

Heath-Kelly, C. & Shanaah, S., (2022). What drives counter-extremism? The extent of P/CVE policies in the West and their structural correlates. Terrorism and Political Violence, 1–29.

Helmus, T. C., Byrne, H. J., & Mallory, K. (2021). Countering violent extremism in the US military (Vol. 25). RAND Corporation.

Homes, A. & Grandison, G. (2021). Trauma-Informed Practice: A Toolkit for Scotland. The Scottish Government.

IKIGAI test 2015 – 2025. [Find your Ikigai](#). [Viitattu 5.6.2025]

Jugl, I., Lösel, F., Bender, D., & King, S. (2020). Psychosocial prevention programs against radicalization and extremism: A meta-analysis of outcome evaluations. *European journal of psychology applied to legal context*, 13(1), 37-46.

Kirjallisuusterapia (ei pvm). [Kirjallisuusterapian historiaa. Suomen kirjallisuusterapiayhdistys ry](#). kirjallisuusterapia@gmail.com. [Viitattu 26.8.2025.]

Koehler, D. (2015). Family counselling, de-radicalization and counter-terrorism: the Danish and German programs in context. *Countering violent extremism: developing an evidence-base for policy and practice*, 129-136.

Koehler, D. (2017). A typology of "de-radicalisation" programmes. In Lore Colaert (Ed.), 'De-radicalisation' Scientific insights for policy (pp. 63-82). Flemish Peace Institute.

Kv-toimijoiden haastattelut 2023-2024

Mezirow, J. (2009). Transformative learning. *Transformative learning in practice: Insights from community, workplace, and higher education*, 18-32.

Mielenterveystalo, (2025,A). [Milloin ja mistä apua mielenterveyden ongelmiin](#). [Mielenterveystalo.fi](#). [Viitattu 2.6.2025.]

Mielenterveystalo (ei pvm). [Oirekyselyt. Mielenterveystalo.fi](#). [Viitattu 2.6.2025.]

[More Than One Story \(ei pvm\). How to play. Simris-han Österlen](#). [Viitattu 5.6.2025]

Miller, W.R. ja Rollnick, W. (2013). *Motivational interviewing – helping people change*. Kolmas painos. The Guilford Press.

Omer, H. (2021). *Non-violent resistance: A new approach to violent and self-destructive children*. Cambridge University Press.

Oksanen, J., (2014). *Motivointi työvälineenä*. PS-kustannus, Juva.

[OSCE, \(2019\). Understanding Referral Mechanisms in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism](#). Navigating Challenges and Protecting Human Rights A Guidebook for South-Eastern Europe. Organization for Security and Co-operation in Europe. April 2019.

Prochaska, J. O., & DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: toward an integrative model of change. [Journal of consulting and clinical psychology](#), 51(3), 390.

PositivePsychology.com, (2025). [Finding your Ikigai exercise](#). [PositivePsychology.com](#). [Viitattu 5.6.2025]

Prescott, D. S. (2013). The Good Lives Model (GLM) in theory and practice. In Resource Material Series No. 91. United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI).

[Rikoslaki 39/1889](#). Finlex-tietokanta.

SAMHSA, (2014). [SAMSHA'S concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach](#).

Shabani, K., Khatib, M., & Ebadi, S. (2010). Vygotsky's zone of proximal development: Instructional implications and teachers' professional development. *English language teaching*, 3(4), 237-248.

Sinai, J., Fuller, J., & Seal, T. (2019). Effectiveness in Counter-Terrorism and Countering Violent Extremism. *Perspectives on Terrorism*, 13(6), 90-108.

Sisäministeriö, (2024). Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyn ja torjunnan toimenpideohjelma 2024-2027. Periaatepäätös 11.7.2024. [Sisäministeriön julkaisu 2024:12](#).

Socca, (2025). [Sosiaalinen verkostokartta](#).
Socca-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus.
Innokylä. [Viitattu 26.8.2025.]

THL, (2024a). [RATTI-tukityökalu radikalisoitumiseen liittyvän tuen tarpeen arviointiin](#). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 27.4.2024. [Viitattu 15.5.2025.]

THL, (2024). [Perhetyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2.12.2024](#). [Viitattu 2.7.2025]

THL, (2025). [Toipumisorientaatio. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos](#). [Viitattu 1.5.2025.]

Tieteen termipankki (2025). [Kasvatustieteet:lähikeshityksen vyöhyke](#). [Viitattu 1.7.2025.]

Vamos Diakonissalaitos, (ei pvm.). [Vaikuttavuus Vamoksessa](#). HDL.fi. Diakonissalaitos. [Viitattu 21.8.2025.]

Vallinkoski, K., & Benjamin, S., (2021). Huolena radikalisoituminen? [Worried about radicalization?]: Opas nuorten kanssa työskenteleville [Guidebook for professionals working with youth].

WHO, (2024). The VPA Approach. [Violence Prevention Alliance](#). World Health Organization.

Diakonissa-
laitos

Rohkeasti
ihmisarvon
puolesta

Alppikatu 2, 00530 Helsinki • www.hdl.fi